

FRANTIŠEK NĚMEČEK
ŽIVOT C. K. KAPELNÍKA
W. A. MOZARTA

Skenováno pro studijní účely

ŽIVOT

C. K. KAPELNÍKA

W. A. MOZARTA

jak jej dle původních pramenů napsal roku 1798

FRANTIŠEK NĚMEČEK

profesor pražského malostranského gymnasia

1 9 5 6

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ

KRÁSNE LITERATURY, HUDBY A UMĚNÍ

PRAHA

Skenováno pro studijní účely

Otci ušlechtilého umění tónů,
miláčku Gracii

JOSEFU HAYDNOVI,

kapelníku knížete Esterházyho.

věnuje tento malý pomník nesmrtelného

MOZARTA

z obzvláštní úcty

autor

V dnes už téměř nepřehledné řadě biografii a studií, věnovaných osobnosti a dílu Wolfganga Amadea Mozarta, zaujímá útlá knížka Františka Xavera Němečka postavení vpravdě výjimečné. Němečkův „Život c. k. kapelníka Wolfganga Amadea Mozarta“ je totiž vůbec první knížkou, která byla o Mozartovi napsána. A je jistě příznačné, že to byl právě Pražan, kterému úcta a obdiv k milovanému Mistru vtiskla pero do ruky a dala tak vzniknout dílku, k němuž se rádi dodnes vracíme, i když co do důkladnosti a vědeckého zoládnutí látky bylo jistě předstiženo monografiemi pozdějšími. V knížce pražského profesora F. X. Němečka jako by se ztělesnilo ono obdivné nadšení, kterým tehdejší Praha přivítala Mozartovo umění, ta láska a porozumění, s nímž se Mozart za svého života snad nikde jinde nesetkal v té míře, jako právě v Praze.

Není ovšem náhodou, že to byla právě Praha, kde Mozartovo umění našlo tak nadšený ohlas. Tehdejší Praha byla městem velmi vyspělého a bohatého hudebního života. Zdravá hudebnost českého lidu dala vyrůst kultuře té košatosti, že vysloužila Čechům název „konservatoř Evropy“. A jestliže mnoho vynikajících českých skladatelů, instrumentalistů a zpěváků té doby působilo v cizině, nebyl proto ještě v Praze nedostatek znamenitých hudebníků. Výstižně to líčí opět Němeček, který ve svém článku „O stavu hudby v Čechách“ pro

lipský časopis *Allgemeine Musikzeitung* z r. 1800 píše, že „v Čechách samých bylo a je zčásti dosud ještě tolik zdatných a výtečných hudebníků všeho druhu, že i na venkově je možno často v nevýznamných místech sestavit pěkný orchestr a provozovat i největší skladbu. V Praze však zvláště žije tolik důkladných znalců a výborných hudebních umělců, že snad není města, kde bychom jich našli poměrně tak velký počet!“ A zdůrazňuje, že tato okolnost souvisí se silnou hudební vlohou českého lidu, kterou, jak píše, lze počítat přímo k charakterovým vlastnostem národa.

Proto také byl celý tehdejší pražský život přímo prosycen hudbou. Nejen že tu byla znamenitá italská opera, nejen že tu koncertovali nejproslulejší virtuosoové a zpěváci své doby. Hudbou zněly šlechtické paláce a zahrady i měštanské domy, hudba zněla při lidových zábavách, v hostincích i na pražských ulicích. A právě takové prostředí mohlo do sebe vsát Mozartovu hudbu a přijmout ji s takovým porozuměním. Tak je možno, že „Figarovy zpěvy zněly na ulicích, v zahradách, ba i harfenista ve výčepu musil spustiti *Non più andrai*, chtěl-li, aby ho někdo poslouchal“ — jak píše Němeček. Tak je možno, že při Mozartových melodích se tančilo na pražských bálech. Mozartova hudba si prostě v Praze nezískala jen obdiv kroužku hudebních odborníků, ale stala se vpravdě majetkem všeho lidu.

Prvním velkým vítězstvím Mozartovy hudby v Praze bylo uvedení opery *Únos ze serailu* v roce 1783 (podle jiných pramenů již 1782). Účastníkem tohoto nadšeného přijetí Mozartova díla byl i — tehdy devatenáctiletý — Němeček, od té doby zanícený ctitel tvorby velkého Mistra. František Xaver Němeček

(Němetschek, též Niemetschek) se narodil 27. července 1766 v Sadské. Jako desetiletý hoch byl přijat do karmelitánského gymnasia na Malé Straně a po šestiletém studiu vstoupil na filosofickou fakultu pražské university. V r. 1787 se stal profesorem plzeňského gymnasia, v r. 1792 se vrátil do Prahy, kde učil na karmelitánském gymnasiu, na němž před lety studoval. Po dosažení doktorské hodnosti byl v r. 1802 jmenován profesorem theoretické a praktické filosofie na pražské universitě, od r. 1811 též profesorem pedagogiky. Vedle toho se ovšem Němeček pilně účastnil pražského veřejného a kulturního života. Působil jako literární kritik a censor, několik let byl též ředitelem ústavu hluchoněmých. Jak všestranná byla Němečkova osobnost, dosvědčují jeho literární práce, z nichž třeba jmenovat stat „Auszüge aus der Geschichte der Wissenschaften und des Geschmacks in Böhmen“ (Výňatky z dějin věd a vkusu v Čechách) z r. 1794, dále studii „Die Lebensgeschichte des vortreflichen Menschen und Landwirtes Franz Wawak, Richter des Dorfes Melčic“ (Životopis znamenitého člověka a hospodáře Františka Vaváka, rychtáře vsi Milčice) z roku 1796 a „Elementa logica in commodum studiosae iuventutis“ (Základy logiky pro studující mládež).

Němečkovou zálibou byla však hudba. Němeček byl nejen theoreticky vysoce vzdělaným hudebníkem, ale i zdatným instrumentalistou a podílel se významně na pražském hudebním životě. Z jeho statí o hudbě jsme již citovali článek „Über den Zustand der Musik in Böhmen“, který podává zajímavý obraz hudebního života v Čechách té doby. Němeček zde jmenuje Čechy „vlastí německé hudby“ a poukazuje na to, kolik českých

hudebníků je roztroušeno po orchestrech celé Evropy; vždýt i většina vídeňských hudebníků pochází podle Němečkových slov z českých zemí. Za příčinu toho všeho považuje Němeček „šťastnou vlohú a náklonnost k hudbě“, kterou se Češi vyznačují. Uvádí, jak všude po českém venkově možno najít rolnické synky a dcery, kteří se skoro bez učitele v krátkém čase naučili zpívat nebo hrát na několik nástrojů. Jak v pražských hostincích lze slyšet houslisty, kteří by mohli působit i v dobrých orchestrech, jejichž umění není ani tak výsledkem řádného studia jako spíše talentu a cviku. K rozvíti hudební vlohý českého lidu přispěla podle Němečka zejména bohatá tradice chrámové hudby. Při každém klášteře, při každém větším kostele byl chrámový sbor; působili tu mladí lidé, kterým se dostalo dobrého hudebního vzdělání. Základům hudby mohly se děti naučit již prostřednictvím vesnických kantorů, kteří byli vždy zároveň dobrými hudebníky a více než školní výuce se věnovali vyučování hudbě. K tomu přistoupila i ta okolnost — jak píše Němeček — že česká aristokracie vynikala hudbymilovností; mnozí šlechtici pečovali o hudební vzdělání svých poddaných a často vydržovali vlastní kapely. To vše přispělo k rozkvětu umění v Čechách.

Potud Němečkova stať; nebylo snad na škodu, že jsme se u ní poněkud déle zastavili, poněvadž názorně osvětluje otázku, proč právě v Čechách se setkalo Mozartovo umění s půdou pro ně tak příznivou.

Vratme se však k dalšímu běhu Němečkova života. V roce 1820 byl Němeček povolán na vídeňskou universitu. Jeho působení zde je však velmi krátké. V roce 1821 byl ze zdra-

votních důvodů penstonován. O jeho činnosti máme od této doby málo zpráv. Jisto je tolik, že po rozluce s domácí půdou se Němeček stále méně účastní veřejného a kulturního života; umírá v r. 1849 ve Vídni, kde je také pochován.

Co víme o Němečkových vztazích k Mozartovi? Podle vlastního svědectví byl účasten nadšení, které vyvolalo pražské uvedení Mozartova *Únosu ze serailu* — znal tedy Mozartovu hudbu již od mládí. Do jaké míry přišel Němeček s Mozartem osobně do styku, není s jistotou známo. Turdívá se, že se seznámil s Mozartem v domě manželů Duškových na Bertramce u příležitosti pražského uvedení *Dona Juana* v r. 1787, doloženo to však není. Málo pravděpodobné je podání, že Mozart v témže roce 1787 navštívil s Němečkem Sadskou. Bydlel zde prý u bratra F. X. Němečka, zaníceného hudebníka, který měl vlastní kapelu, s níž téměř denně hrával, a pokoušel se též o komponování. Od tohoto Jana Němečka poznal prý Mozart mnoho českých písní, kterých se nemoohl dost naposlouchat a jejichž motivů použil pak ve svých skladbách. Jiné podání líčí věc tak, že Mozart navštívil Sadskou spíše proto, aby tam bral železité koupele.

To vše je tedy nekontrolovatelná tradice — podobně jako tvrzení, že prý F. X. Němeček zapůjčil Mozartovi svou sbírku českých písní, nebo že se Mozart za svého pražského pobytu učil česky a poznal některé staročeské chorály, jimž prý se obdivoval. S jistotou však víme o jedné skutečnosti, která výrazně dokresluje Němečkův vřelý a obětavý vztah k Mozartovi. Před pražskou korunovací císaře Leopolda II. a s tím souvisící premiérou Mozartovy opery *La clemenza di Tito* v roce 1791

byl tehdy sedmiletý Mozartův syn Karel svěřen nám neznámé rodině v Perchtoldsdorfu, zřejmě především příčiněním Mozartovy ženy Konstance, která se chtěla nerušeně účastnit korunovačních slavností. Tam zůstal Karel Mozart ještě po Mozartově smrti a byl by tam jistě i nadále setrval, nebýt toho, že si ho Němeček vyžádal na vychování. Tak se dostal Mozartův syn do Prahy, kde navštěvoval malostranské gymnasium a na léto dojížděl k Němečkovu bratru do Sadské. Snad právě pobyt malého Karla Mozarta v Sadské dal vznik oné tradici, podle níž sám Mistr Sadskou navštívil. V Praze zůstal Karel Mozart do svých 14 nebo 15 let a přesídlil pak do Itálie, kde roku 1858 zemřel. Avšak i nejmladší syn Mozartův František Xaver, později Wolfgang Amadeus zvaný, dostává se do Němečkovy péče. I on byl svěřen brzy po narození v r. 1791 do cizích rukou. Jako pětiletý se účastnil s Mozartovou vdovou Konstancí koncertního turné a tak se dostal i do Prahy. Maličký zde vystoupil na koncertě, kde, vysazen na stůl, zazpíval Papagenovu píseň z Mozartovy Kouzelné flétny. Matka pak pokračovala v koncertní cestě Německem, kdežto chlapce se ujali zprvu manželé Duškovi a za čas poté František Xaver Němeček. Nemůže snad být dojemnějšího dokladu Němečkova nezištného působení pro Mozartovu věc než právě to, jak obětavě se ujal obou Mozartových synů. Později navštívil mladý Wolfgang Amadeus opětovně Prahu na svých koncertních cestách a v r. 1844 pak přijel na léčení do Karlových Var, kde zakrátko zemřel a kde je též pochován. Čechy, které s takovou láskou uvítaly hudbu velkého Mozarta, přijaly tak do své půdy i tělo nejmladšího Mozartova syna.

Tolik asi je známo o životě, činnosti a osudech autora první mozartovské biografie a o jeho vztazích k Mozartovi. A nyní ještě několik slov o knize samé. Německův životopis Mozarta vyšel za života autorova ve dvou vydáních. První v r. 1798 pod názvem „Leben des k. k. Kapellmeisters Wolfgang Gottlieb Mozart“, druhé jako „Lebensbeschreibung des k. k. Kapellmeisters Wolfgang Amadeus Mozart“ v r. 1808. Obě vydání se navzájem liší drobnějšími stylistickými změnami i závažnějšími škrty a doplňky. Němeček vyřídil pro druhé vydání svou práci po stránce slohové, zmírnil některé výrazy a vypustil nepodstatné nebo nedoložené detaily. Na druhé straně doplnil knihu zejména v partiích věnovaných charakteristice jednotlivých Mozartových děl a dobral se mnohde i hlubšího pochopení některých stránek Mistrovy tvorby. Zajímavý je v druhém vydání otištěný rozhovor Mozartův s českým skladatelem a varhaníkem Janem Křtitelem Kuchařem, který spadá do doby před pražským uvedením Dona Juana. Tento dialog poukazuje na široké a důkladné znalosti hudební literatury, které si Mozart osvojil, na zevrubné Mozartovy studie a vyvrací tak legendu o prý zcela živelné tvořivosti zázračného Mozartova talentu. Celkem však již nemá druhé vydání Němečkovy knihy oné svěžesti a bezprostřednosti vydání prvního, které proto dnes předkládáme našim čtenářům. A vykouzli-li před námi knížka v jubilejním Mozartově roce znovu ovzduší mozartovské Prahy, s vděčností jistě vzpomeneme přitom i jejího autora a prvního Mistra životopisce, Františka Xavera Němečka.

Ivan Jirko

Jako strhují po každé sladká kouzla harmonie a úžasně mohutný proud citu v Mozartových skladbách posluchače k nejvyššímu nadšení, právě tak probouzí časný vývoj a rychlé vyzrání tohoto tvůrčího genia nejvyšší obdiv v každém, kdo se zabývá zkoumáním lidské povahy. V obojím ohledu vzbuzuje tento muž tak výsostný zájem, že smím doufat, že tato životopisná skizza nebude obecenstvu nijak nevitáným darem.

Neboť kdo z přátel nejmilostnějšího ze všech umění by nemyslil při čistém, sladkém požitku z Mozartových uměleckých děl s vroucným citem na původce této rozkoše? — Pro tato něžná, cituplná srdce píši toto vyprávění jeho životních událostí. Kéž jim způsobí jejich četba právě tak mnoho radosti, jako mně působilo jejich líčení. Plním tím současně povinnost, kterou mi uložilo mnohostranné potěšení, jež mi poskytovala jeho díla, — povinnost, abych též poněkud přispěl k oslavě jeho jména.

Otec našeho Rafaela hudby, Leopold Mozart,¹ byl synem knihaře v Augsburku; studoval v Solnohradě a přišel v roce 1743 jako dvorní hudebník do knížecí kapely. Jeho nadání ve spojení s počestnou povahou zjednalo mu roku 1762 místo druhého kapelníka. Byl ženat s Annou Bertlinnovou;² oba byli

tak vynikajícího zevnějšku a postavy, že je tehdy považovali za nejkrásnější manžele v Solnohradě.

Leopold Mozart se zaměstnával službou u dvora, ostatní hodiny věnoval skladbě a vyučování na housle. Jakým byl výborným znalcem tohoto nástroje, dokazuje všeobecně známá houslová škola, kterou vydal v roce 1766 a která byla znovu vydána roku 1770.

Zplodil sedm dětí, ale jen dvě zůstaly na živu; děvče a hoch. Tento syn se narodil 27. ledna roku 1756, jmenoval se Wolfgang Gottlieb neboli Amadeus; sestra, která byla starší, Marie Anna.³

Poněvadž otec zpozoroval záhy u obou dětí výborné hudební nadání, zanechal všeho vyučování a zaměstnání mimo dům kromě své služby a věnoval se výhradně hudební výchově této dětské dvojice.

Tomuto znamenitému vedení je nutno přičísti vysoký stupeň dokonalosti, jehož Mozartův genius dosáhl. Založení sice ovšem dokáže hodně — ale je-li zanedbáváno nebo násilně řízeno jiným směrem, ztrácí mnoho ze své původní síly. Jak známo, záleží při výchově dětí nejvíce na prvním myšlenkovém období a dojmech; představíme-li si tedy tak velký přirozený talent, jako měl Mozart, v tak příznivých poměrech, tu dostaneme se záhy z úžasu, do kterého nás uvádí to, co dobře nechápeme v jeho projevech a v jeho životě, a rádi dáme za pravdu skutečnostem, které hodlám vyprávět. První dojmy, které vnímalo jeho ucho, byly harmonie a zpěv; hudba byla prvá slova a myšlenky, které chápali. Musila se tedy velmi záhy probuditi nebeská jiskra, kterou vložil Bůh v hrud tohoto hochá.

1. Leopold Mozart, otec Wolfganga Amadea

2. W. A. Mozart, kresba křídou A. de Saint-Aubina

zasvěceného harmoniím, a rozhořeti se jasným plamenem. Základní znalosti jeho pečlivého otce napomáhaly všude tomuto procítajícímu geniovi; tak tedy rostl, tak zrál rychleji, než by mohla zrátí pouhá jeho přirozenost.

Mozart byl stár právě tři léta, když se jeho sedmiletá sestra začala učit hrát na klavír; a tu projevil se po prvé hochův genius. Často si sedl dobrovolně ke klavíru a zaměstnával se celé hodiny hledáním tercíí, a když je našel, hrál je a oddával se živé radosti. Tu tedy jal se ho otec učit jakoby žertem lehké kousky; shledal ke svému radostnému úžasu, že žák překonává veškeré lidské očekávání; naučil se zpravidla za půl hodiny menuet nebo písničku a hrál ji pak s nejpřípadnějším výrazem.

Každý čtenář bude to považovat za velmi pravděpodobné, když řeknu, že malý Mozart prozrazoval nejživější temperament a velmi něžnou citovost. Oddával se svým dětským hrám s vroucností, která mu dávala zapomínat na všechno ostatní, a láska ke všem osobám z jeho okolí či k těm, kdož se mu věnovali, byla jeho význačnou slabůstkou; dotazoval se každého, s kým se stýkal, zda-li ho má rád, a ihned proléval slzy, když mu bylo žertem řečeno, že ne.

Vůbec oddával se Mozart již jako dítě a hoch všem věcem a osobám, které zajímaly jeho ducha, s veškerou vřelou a živou vroucností, které je schopen člověk tak něžného založení. Tento rys zůstal mu nadále i jako muži jakožto jeho význačný znak — a často byl jeho neštěstím.

Ve svém šestém roce pokročil již v hudbě tak dalece, že sám komponoval na klavíru drobné kousky, které pak musil jeho otec zaznamenat notami. Od té doby nevnímal nic tak

živě jako tóny a každá jiná hra, která jinak děti těší, byla mu lhostejná, jestliže při tom nebyla hudba.

Tyto pokroky, které dělal den ode dne, uváděly často jeho otce, jenž přece stále ho měl na očích a pozoroval každý jeho krok, do nejvyššího překvapení a úžasu; neboť to nebyly pokroky obyčejného obratného učedníka, nýbrž olbřímí kroky genia, jehož velikost nemohl tušit ani jeho otec a vychovatel, poněvadž jeho vývoj a projev předstihoval i největší očekávání. Necht vám slouží za důkaz následující událost, kterou vypráví ve svém nekrologu i Schlichtegroll⁴ a kterou mi potvrdilo více osob.

Když byl Wolfgang asi v šestém roce svého věku, vrátil se jednou jeho otec z kaple domů s přítelem; zastihl malého umělce tónů zaměstnaného s perem v ruce. Otec se ho tázal, co to dělá.

Wolfgang: „Koncert pro klavír.“

Otec: „Ukaž; to bude zase něco pěkného!“

Wolfgang: „Není ještě hotov.“

Tu jej vzal otec do ruky a viděl škrabanici not a vymazávaných inkoustových skvrn; neboť malý skladatel nedovedl ještě dobře zacházeti s perem; příliš je namáčel do inkoustu a dělal pak ovšem stále na papíře kaňky, které rozmazával rukou, a na tom psal dále. Ale když si otec prohlédl skladbu poněkud pozorněji, zůstal k ní jeho pohled připoután v příjemném úžasu a v nevyličitelném dojetí a čisté slzy radosti vstoupily mu do očí.

„Podívejte se, přítelil!“ řekl pak s úsměvem, „jak je vše skládáno správně a podle pravidel; jenomže nelze toho použít, poněvadž je to tak těžké, že se to nedá zahrát.“

Wolfgang: „Proto je to také koncert; musí se cvičiti tak dlouho, až se to člověku povede. Hledte, tak to musí být.“

A tu jej začal hrát, ale sám nedovedl též zahrát ani tolik, aby se dalo poznat, co vlastně zamýšlel. Neboť jeho míněním bylo, že hrát koncert a dělat zázraky je totéž.

V té době přivedl to hoch v hudbě již tak daleko, že otec mohl bez váhání učinit i zahraničí svědkem mimořádného talentu svého syna.

První cesta, kterou podnikl s ním a s jeho sestrou, byla do Mnichova v roce 1762. Zde hrál Wolfgang koncert před kurfiřtem a sklidil se svou sestrou největší obdiv.

K druhé cestě došlo na podzim téhož roku, tudíž rovněž v šestém roce jeho věku, a to do Vídně, kde byli oba tito malí virtuosové představeni císařskému dvoru.

Ujistila mne jedna ctihodná dáma, která byla tehdy u dvora, že obě děti vzbudily všeobecný úžas; sotva mohli uvěřiti svým očím a uším, když začaly koncertovati. Obzvláště císař František I.,⁵ zvěčnělý milovník umění, našel veliké zalíbení v tomto malém kouzelníkovi (jak ho žertem nazval). Bavit se s ním mnohokrát. Všechny anekdoty, které vypráví při této příležitosti pan Schlichtegroll, byly mi potvrzeny jako pravdivé.

Císař žertoval s ním mimo jiné, že prý hrát není žádné takové mimořádné umění, když prý se může dívat na klaviaturu; ale při zakryté klaviatuře — to by bylo něco! Mozart nepřišel tím nijak do rozpaků; dá si klaviaturu přikrýt a hraje zrovna tak dobře jako před tím.

Ani to prý není nic zvláštního, řekl na to císař, hraje-li

se všemi prsty, ale hrát pouze jedním, to by bylo teprve umění!

Ani tato námitka nepřivedla hoča ani v nejmenším do rozpaků — zkusil to odhodlaně hned na místě a hrál k údivu několik kousků tímto způsobem docela čistě. Již tehdy projevil povahový rys, který mu zůstal navždy vlastní; totiž pohrdání vši chválou velkých a určitou nechutí ke hře před nimi, jestliže nešlo současně o znalce. Musil-li však přece, tu nehrál nic než nicůtky, taneční kousky a podobné nevýznamné věci. Ale když byli přítomni znalci, tu byl sám oheň a pozornost.

Tuto vlastnost si uchoval až do své smrti, jak jsme se mohli velmi často přesvědčiti za jeho trojího pobytu v Praze.

Tak tomu bylo i tehdy u císaře Františka. Když se posadil ke klavíru, aby zahrál koncert, a císař si stoupl vedle něho, řekl Mozart:

„Není zde pan Wagenseil?° Ten tomu rozumí.“

Wagenseil přišel a malý virtuos řekl:

„Budu hrát váš koncert, musíte mi obracet.“

Těž následující anekdota může snad přispěti k jeho vylíčení. Mezi všemi arcivévodkyněmi zalíbila se mu nejvíce Antoinetta,⁷ pozdější královna francouzská, a choval vůči ní obzvláštní něhu. Když byl jednou v komnatách zvěčnělé nejjasnější císařovny Marie Terezie,⁸ provázen všude malými princí a princeznami, měl neštěstí, že upadl, nezvyklý choditi po leštěné podlaze. Nikdo nepřiskočil a nepomohl mu ochotněji než tato malá arcivévodkyně Antoinetta; to dojalo tak velice jeho srdíčko, že spěchal rovnou k císařovně a chválil s velikým nadšením dobrotu srdce této princezny. Kdo by neměl takové dítě věru rád?

Bezpříkladná pohotovost, jakou projevoval u klavíru, a vysoký stupeň znalosti tohoto umění, jehož dosáhl ve věku, ve kterém jiné děti ukazují sotva teprve chuť k učení, byly samy o sobě dosti podivuhodné. Ba sotva dalo se očekávat ještě něco většího. Ale podivuhodný duch hudby, který do něho vložil Stvořitel, překonal všechny obvyklé hranice a předbíhal, když byl jednou probuzen, všechno vyučování. Čemu ho chtěli naučiti, jako by již bylo jeho duchu známo a jako by si na to jen znovu vzpomínal.

Vyučování sloužilo mu tedy jen za povzbuzení a jako cesta k vyššímu vzdělání.

Mozart nehrál do té doby na žádný jiný nástroj než na klavír; ale uměl již také hrát na housle, dříve než to otec poznal, nebo než ho někdo zasvětil do hry na tento nástroj. Povím slovy pana Schlichtegrolla událost, která to dokázala. — „Mozart přivezl si z Vídně housličky, které tam obdržel darem. Brzy poté, co se rodina vrátila zase do Solnohradu, přišel Wenzl, zručný houslista a začátečník v komposici, k Mozartovu otci a prosil ho o jeho mínění o svých šesti triích, která složil za nepřítomnosti Mozartovy rodiny.

Byl právě přítomen Schachtner,⁹ dodnes žijící dvorní trubač v Solnohradě, kterého malý Mozart obzvláště miloval. „Otec,“ tak vyprávěl tento věrohodný očitý svědek, „hrál na violu bas, Wenzl prvé housle a já jsem měl hrát druhé. Malý Wolfgang prosil, aby on směl hrát druhé housle. Ale otec odmítl jeho dětinskou prosbu, poněvadž prý neměl ještě žádného pořádného školení na housle, a proto není možno, aby svedl něco kloudného. Maličky odpověděl, že se nepo-

třebuje přece teprve učit, aby mohl hrát druhé housle; ale otec řekl mu téměř v nevoli, aby se sebral a již ho více nerušil. Maličký se dal do hořkého pláče a upaloval se svými housličkami. Prosil jsem, aby ho nechali přece hrát se mnou; posléze otec svolil a řekl: „Nu tak tedy hrej s panem Schachtnerem, ale tak tiše, aby tě nebylo slyšet, jinak musíš okamžitě pryč.“ Hráli jsme a malý Mozart hrál se mnou, ale brzy jsem zpozoroval, že jsem tu docela zbytečný. Položil jsem své housle a podíval jsem se na otce, kterému se při této scéně řinuly z otcovských očí po tvářích slzy dojaté něhy. Tak hrál Wolfgang všech šest tří. Když skončili, nabyl naším potleskem takové odvahy, že tvrdil, že by dovedl zahrát i první housle. Učinili jsme žertem zkoušku a musili jsme se srdečně smáti, když zahrál i tyto, třebaš zcela chybným a nepravidelným prstokladem, přece však tak, že nikdy nezůstal docela trčet.“

S jakou obdivuhodnou přesností rozeznávalo jeho ucho i nejjemnější rozdíl v tónech, s jak neuvěřitelnou jistotou si je pamatoval, ukazuje následující příhoda, která se udála téměř v touž dobu.

Zmíněný Schachtner, přítel Mozartova domu a miláček malého Wolfganga, měl housle, které hoch obzvláště miloval pro jejich jemný tón a kterým říkal „máslovky“. Jednou si na ně zahrál. Za několik dní přišel Schachtner zase a zastihl Wolfganga, jak hraje fantasií na své vlastní housličky.

„Co dělají vaše „máslovky“?“ tázal se Wolfgang; a pokračoval ve své fantasií. Po malé přestávce, kdy jako by se na něco rozpomínal, tázal se dále:

„Kdybyste však nechal své housle stále stejně naladěny!

Posledně, když jsem na ně hrál, byly o čtvrt tónu níže než tyto moje.“ Usmívali jsme se tomu drzému tvrzení ve věci, v níž i nejcvičenější znalecké ucho stěží je schopno postřehnouti nějaký rozdíl.

Ale otcí, který byl již často překvapen podobnými výroky a jemným sluchem svého syna, stálo za námahu přezkoušeti si toto tvrzení. Donesli housle a shledali jeho tvrzení ke všeobecnému úžasu matematicky správným.

Při vši této pohotovosti, při tomto mimořádně velikém talentu měl malý Mozart píli, která byla snad příliš veliká vzhledem k jeho křehké stavbě těla. Bylo nutno volati ho od klavíru a často odháněti ho docela vážně, jinak by ho snad zastihlo vycházející slunce ještě u tohoto nástroje.

Toto zapomínání na sebe sama, když se zaměstnával hudbou, zůstalo mu vlastní až do konce; sedával denně u piana až do pozdní noci. Bezpečný znak genia, který objímá celou silou své duše předmět svého zájmu a zapomíná na sebe sama.

Nesmíme se však domnívati, že neměl schopností pro jiné věci; všechno, čemu se učil, chápal lehce a oddával se každému předmětu s horlivostí a ohněm, jehož podstata spočívala v jeho citlivém organismu. Tak pomalovával, když se učil počítati, židle, stoly a podlahu číslicemi a nepřemýšlel a nemluvil o ničem jiném než o aritmetických úlohách; stal se časem jedním z nejdovednějších počtářů.

Přitom byl vůči svým rodičům tak poslušný a povolný, že nikdy nebylo třeba tělesných trestů, a nikdy nevzal si sám bez otcova svolení nic k jídlu.

Jakmile se stal jeho velký talent poněkud známý, musil

často hráti celé dny před cizími lidmi: a přece neprojevil nikdy nechuti, když ho otcův rozkaz posílal znovu ke klavíru. Vůči svým druhům byl vždy pln přátelství a laskavosti a lpěl na nich se vši velikou něhou svého srdce; i v dětských hrách projevoval se jeho smysl pro hudbu, která musila vždy býti nějak v nich.

V sedmém roce jeho věku, to jest v roce 1763, podnikl Mozart s oběma svými dětmi první větší hudební cestu Německem. Jí rozšířila se všeobecná sláva mladičkého mistra. Ukázal svůj talent a pohotovost znamenitě v Mnichově, kde hrál houslový koncert i před kurfiřtem a nadto improvisoval z paměti; dále v Augsburku, v Mannheimu, Mohuči, Frankfurtu, Koblenci, Kolíně, v Cáchách a Bruselu.

Odtud odebrali se v listopadu do Francie, kde se celá rodina zdržela jedenadvacet týdnů. Ve Versailles hrál malý osmiletý Mozart v královské kapli před králem a celým dvorem na varhany. V oné době kladli jeho varhanní hru ještě výše než jeho hru na klavír.

V Paříži dávali pro obecnost dvě akademie, čehož následkem bylo, že se ihned objevila mědirytina otce a obou dětí a že se všechno předstihovalo v jejich obdivu a vychvalování. Zde také vydal Wolfgang Mozart své první skladby. Prvé dílo dedikoval madame Victoire,¹⁰ druhé dceři králově, jiné hraběnce Tessé.¹¹ Byly to klavírní sonáty.

Z Paříže odebrala se celá rodina 10. března 1764 do Anglie. Ještě v témže měsíci koncertovaly obě děti před královskou rodinou; stejně následujícího měsíce, při čemž musel současně Mozart hráti na královny varhany. Poté dávali velký koncert pro veřejnost; jiný ve prospěch útulku šestinedělek.

Na programu obou byly všechny symfonie, složené Mozartem synem. Pak hráli ještě jednou před králem a nejpřednější šlechtou.

Neobyčejný potlesk a obdiv, ke kterému takové zázračné talenty všude strhovaly veřejnost, byly pro mladého Mozarta popudem a povzbuzením, aby se stále ještě zdokonaloval. Zpíval také s největším citem arie — a byla to jistě jímavá podívaná na tuto dvojici malých virtuosů, když koncertovali na dva klavíry nebo závodili zpěvem. Syn dospěl v tomto umění již tak daleko, že dovedl zahrát i z listu i nejtěžší skladby největších mistrů; v Paříži a v Londýně předložili mu věci od Händla¹² a Bacha¹³ a zahrál je přesně a s odpovídajícím přednesem k údivu všech znalců rovnou z listu.

Když hrál u anglického krále, předložili mu mezi jiným pouhý bas, k němuž okamžitě zahrál velmi hezkou melodii.

Za tohoto pobytu v Anglii napsal šest klavírních sonát,¹⁴ které dal v Londýně vyrýt a věnoval královně.

Léto roku 1765 strávila rodina ve Flandřích, Brabantsku a Holandsku. Za nebezpečné nemoci¹⁵ (byly to neštovice), která připoutala obě děti na několik měsíců na lůžko, pustil se Wolfgang do šesti jiných klavírních sonát;¹⁶ a když je po přestálé nemoci dokončil, dal je vytisknouti a věnoval je princezně Nasavsko-Weilburské. Za této nemoci projevila se velmi nápadně stále živá činnost jeho harmonického ducha: poněvadž nesměl opustit lože, musili mu tedy zřídit přes lůžko prkno, na kterém mohl psát; a i když byly jeho prstíky plny neštovic, stěží bylo možno zabránit mu ve hře a psaní. Toto vyprávění mám z úst velmi věrohodného svědka,

K instalační slavnosti prince Oranžského, začátkem roku 1766, složil mladý Mozart několik symfonií, variací a arií.

Když pak hrál ještě několikrát u místodržitele, odebrala se rodina zase do Francie, zůstala nějaký čas v Paříži a odcestovala přes Lyon a Švýcarsko do Švábska, kde prodleli nějakou dobu v Donaueschingách u knížete Fürstenberga a vrátili se pak koncem roku 1766 po tříleté nepřítomnosti do Solnohradu.

Zde zůstala nyní Mozartova rodina přes rok v klidu. Tuto dobu odpočinku věnoval mladičkový umělec vyššímu studiu skladby a probádal nyní v krátku její největší hloubky. Emanuel Bach,¹⁷ Hasse¹⁸ a Händel byli jeho muži; jejich díla jeho neustálým studiem. Nezanedbával ani starých italských mistrů, jejichž přednosti vzhledem k melodii a důkladnosti skladby se odlišují tak nápadně od dnešních Italů. Tak stoupal stále blíže k onomu stupni dokonalosti, na kterém ho zpozoroval svět záhy poté jako vzácný zjev.

Následujícího roku 1768 odebral se Mozart do Vídně a hrál před císařem Josefem,¹⁹ který dal tomuto dvanáctiletému hochovi za úkol, aby napsal operu buffu. Jmenovala se *La finta semplice*²⁰ a líbila se kapelníku Hassovi i Metastasiovi, ale nebyla provedena. Během tohoto vídeňského pobytu dlel často u básníka Metastasia,²¹ jenž ho velmi miloval, u kapelníka Hassa a u knížete Kaunice;²² zde dali mu častokrát jakoukoli lepší italskou arii, ke které Wolfgang ihned před všemi přítomnými složil hudbu pro všechny nástroje. Tuto skutečnost potvrzuje více ctihodných svědků, ještě žijících, z jejichž úst jsem slyšel toto vyprávění.

K svěcení kostela u sirotčince, kterážto slavnost se konala právě v té době, složil dvanáctiletý chlapec Mozart chrámovou hudbu a řídil její provedení za přítomnosti celého císařského dvora.

Rok 1769 strávil se svým otcem v Solnohradě, jednak aby se dokonale naučil italskému jazyku, jednak aby pokračoval ve vyšším studiu svého umění. V témže roce byl jmenován koncertním mistrem solnohradského dvora.

Mozart viděl tedy nejpozoruhodnější evropské země; sláva jeho velikého, záhy vyzrálého uměleckého talentu kvetla již od břehů Dunaje až k Seině a k Temži; ale nebyl ještě ve vlasti hudby. Uznání a obdiv Itálie mělo teprve vtisknouti pečeť a potvrditi jeho slávu, vždyť tehdy ještě právem směla se zváti vlastí hudby. Též jeho duchu, usilujícímu o dokonalost, záleželo na tom, aby sledoval nejhezčí květ hudby — zpěv — přímo na místě jeho zrodu a poznal tolik velkých mužů, kteří tehdy ještě udržovali slávu hudební Itálie — a učil se od nich.

V prosinci téhož roku opustil tedy Mozart Solnohrad, doprovázen pouze svým otcem. Jeho prvním pobytem byl Inšpruk, kde zahrál na akademii u hraběte Künigla s velikou lehkostí koncert prima vista. Odtud odebrali se do Milána.

Vzbudil-li ve Francii a v Anglii jeho velký genius a vzácná umělecká dokonalost nadšení, tu byl to v Itálii ohnivý entusiasmus, s nímž ho přijali a vynášeli. I silná národní pýcha a předsudek ultramontanismu ustoupily, přemoženy skvělým talentem dvanáctiletého hochy; zdál se býti nebeským zjevením, nadzemským vládcem hudby!

Tak veliká byla převaha jeho genia, že v Miláně po několika veřejných ukázkách svého umění dostal rovnou objednávku na vážnou operu pro příští karneval v roce 1771. Odtud odcestoval již v březnu 1770 do Bologně — do města, které požívalo vedle Neapole největší hudební slávy.

Zde nalezl tento mladý umělec nadšeného obdivovatele ve slavném kapelníku páteru Martinim,^{* 23} tomto největším kontrapunktikovi a slavném hudebním spisovateli italském. Umělci opravdových zásluh ctí se navzájem všude! Též Italové dokázali nejenom na Mozartovi, nýbrž i na našem krajanu Myslivečkovi,²⁴ že dovedou ctít velké talenty, i když se zrodily mimo Itálii. Jak veliká byla úcta, které požíval tento slavný Čech v Neapoli a v Římě!

Abbate Martini byl i s jinými kapelníky obdivem zcela unešen, když mladistvý Mozart určil ke každému thematu fugy, které mu Martini napsal, příslušné rozdělení a dispoice dle všech přísných pravidel tohoto umění a když fugu ihned na klavíru provedl.

Když dlel ve Florencii, považovali tam všechno, co se vyprávělo o jeho nadání, za příliš málo, jakmile Mozart výborně na místě provedl u markýze Ligneville,²⁵ rovněž velkého kontrapunktika, každé uložené thema — každou předloženou fugu přehrál sám z listu s takovou lehkostí, jako by ji byl sám složil. A jak je pravdou, že význační duchové rozumějí si vzájemně a záhy poznávají svoji příbuznost, dokazuje známost,

* Bez mého připomenutí budou čtenáři věděti, že nemají tohoto Martiniho zaměňovati se současným ruským operním skladatelem Martinim,²⁶ autorem opery *Cosa rara*.

kteřou si zde ve Florencii Mozart učinil s mladým Angličanem Thomasem Linleyem,²⁷ hochem asi čtrnáctiletým. Byl žákem slavného houslisty Nardiniho,²⁸ sám též již virtuos a mistr svého nástroje. Stali se záhy vřoucně důvěrnými přáteli; jejich přátelství nebylo však pouhou chlapeckou přichylností, nýbrž něhou dvou duší, hluboce cítících a sobě odpovídajících; ctili se jako umělci a chovali se jako mužil Jak hořký byl jim den jejich rozloučení! Linley přinesl Mozartovi v den jeho odjezdu ještě báseň, kterou dal na něho napsati básnířce Corille,²⁹ rozloučil se s ním mnoha objetími a slzami a doprovázel jeho vůz s neustálými projevy nejněžnějšího zármutku až za bránu.

Z Florencie odcestoval otec a syn do Říma; přijeli tam zrovna o velikonočním týdnu. Zde měl nyní Mozart dost příležitosti slyšeti všechny mistrovské skladby nejvznešenější církevní hudby, která se provozuje v této posvátné době velikých svátků spasení světa. Prvé místo mezi nimi zasloužilo si slavné miserere, které se zpívalo ve středu a v pátek onoho týdne v sixtinské kapli bez jakéhokoli doprovodu a které je prý mistrovským kouskem vznešeného slavnostního církevního zpěvu a v umění něčím non plus ultra; a sice tak, že podle vyprávění v nekrologu bylo papežským hudebníkům pod trestem exkomunikace zakázáno je opsati.

To vniklo mladému Mozartovi myšlenku, aby si dal při jeho poslouchání hodně pozor a napsal si je pak doma zpaměti. Podařilo se mu to nade vše očekávání; vzal si svůj záznam v pátek k opakování tohoto miserere,³⁰ aby v něm mohl provést opravy a doplniti, co mu scházelo.

Zvěst o tom rozšířila se brzo Římem a vzbudila všeobecné

vzrušení a úžas; obzvláště když je zazpíval na akademii, kde byl přítomen kastrát Cristofori, který je zpíval v kapli; a jeho úžas činil Mozartův triumf úplným.

Kdo ví, kolik umělecké pohotovosti vyžaduje taková výslovnost, těžká chorálová hudba, bude právem touto událostí uveden v úžas. Jaké to bylo ucho, paměť, cit pro tóny — jaká znalost věty, které mu umožnily pochopiti ihned takové dílo a zapamatovati si je tak dokonale? Aby to bylo možné, musilo v něm býti daleko více sil než obyčejně u umělců shledáváme.

V Neapoli, kam se odebral z Říma, našel Mozart neméně obdivovatelů než v jiných městech italských; neboť každý nepodjatý posluchač musil se kořiti jeho geniu. Mozart strhoval v mužném věku všemohoucností svého umění každé cituplné srdce; co teprve musilo se díti s jeho italskými posluchači, kteří viděli hochu a slyšeli nejdokonalejšího umělce? — Považovali ho za kouzelníka. Tím tedy Mozart ovšem byl; ale magická jeho síla nespočívala v jeho prstenu, jak se v Neapoli mysliło; neboť když jej sňal na žádost posluchačů, byla jeho hra neméně okouzlující než před tím. Představme si tedy jejich úžas a obdiv! Z Neapole vrátil se Mozart zpět do Říma s pověstí, která jen zřídka předchází nějakého umělce. Papež, upozorněn všemi těmito zázraky jeho umění, chtěl mladého kapelníka spatřiti. Byl mu představen a obdržel kříž a breve jako rytíř *militiae auratae*.

Na zpáteční cestě z Říma do Milána zdržel se zase krátký čas v Bologni, kde byl přijat jednomyslnou volbou za člena a mistra Filharmonické akademie. Při zkoušce dostal za úkol vypracovati čtyřhlasou fugu v církevním slohu; zavřeli ho za

tím účelem docela samotného do pokoje. Byl s ní hotov za půl hodiny a dostal diplom.

Ve všech těchto městech byly mu nabízeny smlouvy na operu pro příští masopust; poněvadž se však už zavázal pro Milán, byl je nucen všechny odmítnouti. Proto pospíchal, aby se tam dostal. Jeho opera pod názvem *Mitridate*³¹ dostala se ještě koncem roku 1770, 26. prosince, na scénu; potkala se se všeobecným úspěchem a byla provedena dvacetkrát po sobě. Proto též dostal ihned písemnou smlouvu na vážnou operu pro karneval roku 1773. Jmenovala se *Lucio Sull*³² a měla ještě větší úspěch než *Mitridate*, neboť byla provedena šesta-dvacetkrát za sebou.

Při návratu z Itálie v roce 1771 navštívil ještě Benátky a Veronu; zde odevzdali mu diplom člena Filharmonické společnosti.* Tak se vrátil po více než patnáctiměsíčním pobytu v Itálii do Solnohradu. Kořistí této dlouhé cesty byl poklad nových poznatků a myšlenek, zjasněný vkus a obdiv k národu, který se zdál býti již svou přirozeností povoláním soudcem v umění tónů.

Při svém příchodu do Solnohradu našel Mozart dopis od hraběte Firmiana z Milána, který mu v něm činil jménem císařovny Marie Terezie nabídku, aby napsal velkou divadelní serenatu k zasnoubení arcivévodky Ferdinanda.** K této slavnosti napsal Hasse, nejstarší z kapelníků, operu a Mozart, nej-

* Všechny tyto diplomy, jakož i kříž papežského řádu chová na památku vdova po něm.

** Serenaty byl druh kantát, které měly za podklad dramatický sujet, to znamená určitý děj; byly tudíž podobny, jinak obvyklým oratoriím, jejichž látka bývala však duchovní.

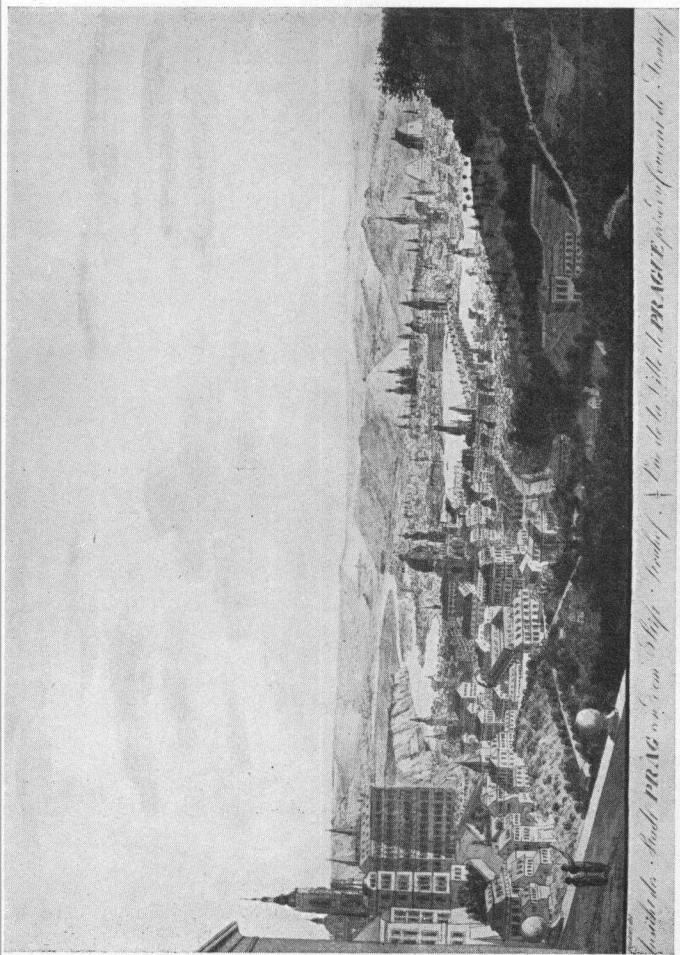
mladší mezi nimi, tuto serenatu; císařovna tak nařídila pravděpodobně úmyslně! Tato serenata se jmenovala *Ascanio in Alba*,³³ za slavností se střídala vždycky opera se serenatou. K volbě nového solnohradského arcibiskupa, roku 1772, napsal Mozart rovněž divadelní serenatu s názvem *Lo sogno di Scipione*.³⁴

Několik cest, které podnikl Mozart v roce 1773 a 1774 do Vídně a do Mnichova, dalo mu podnět k několika mistrovským hudebním dílům; sem patří komická opera *La finta giardiniera*³⁵ a několik mší pro mnichovskou dvorní kapelu.

V roce 1775 napsal Mozart v Solnohradě serenatu *Il Ré pastore*,³⁶ která se neobyčejně líbila a patří mezi ta starší Mozartova díla, která mají i nyní ještě svoji velkou cenu; neboť v ní bylo lze již tušiti velikého ducha, který vládne v jeho pozdějších uměleckých dílech.

Tuto dobu, to znamená dvacátý rok jeho života, můžeme tudíž považovat za epochu, v níž se jeho mistrovství naplnilo; neboť od té doby jevil se stále jen takto, a to v nejskvělejších světle a s rozhodnou převahou vkusu a genia; všechna jeho díla, která od té doby vytvořil, jsou klasická a dobyla mu korunu nesmrtelnosti. Budeme pokračovati ve vyprávění o jeho životních událostech a oceníme nejvýznačnější jeho díla z tohoto životního období ve zvláštním odstavci.

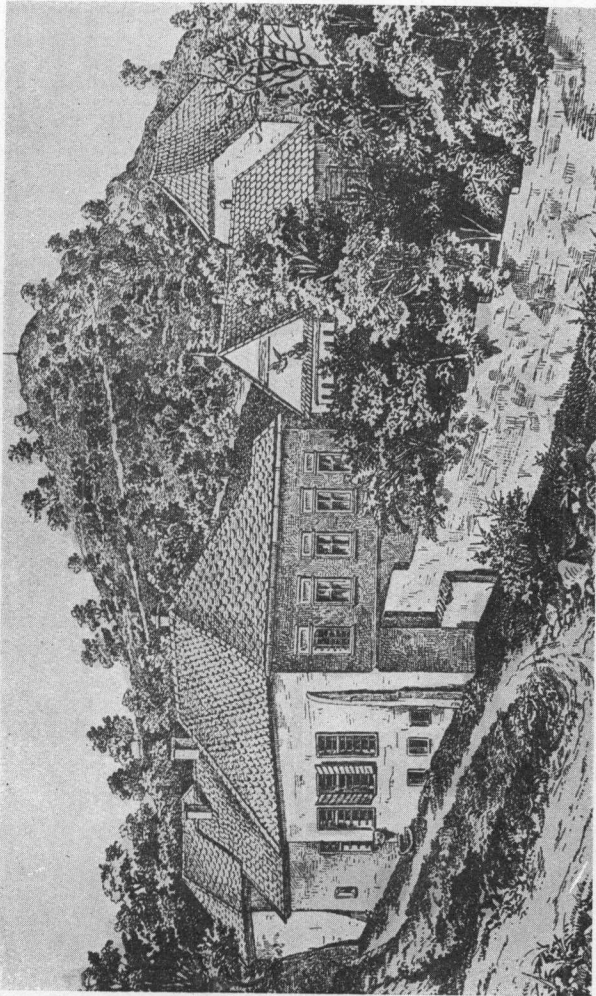
Mozartova sláva byla nyní založena. Každé město, kde by chtěl uplatniti svůj talent, přijalo by ho s radostí a poslechlo by si s nadšením jeho díla. K takovému očekávání opravňoval ho vysokou měrou účinek, kterým působil jeho oboustranný, stejně veliký talent klavíristy i skladatele po každé a všude na veřejnost.

5. Leopold Peuckert, pohled na Prahu ze strahovské zahrady

4. Strahovský klášter, rytina z Mozartovy doby

5. Bertramka

6. Josefa Dušková

Skenováno pro studijní účely

Mezi těmito městy byla snad Paříž nejvhodnějším místem pro Mozartova genia; tím spíše, že jeho umění našlo tam již dříve nadšené publikum. Ale neměl valného zalíbení ve francouzské hudbě; mimo to nebyla jeho přímá povaha stvořena k intrikám a potměšilostem, které rdouší na tomto velikém rejdišti lidských vášní svými hadími závity i umění. Vrátil se tedy záhy z poslední cesty, kterou podnikl v roce 1777 se svou matkou do Paříže, ale sám; neboť ta tam zemřela.³⁷ Snad i to ztrpčilo jeho citlivému srdci pobyt v Paříži. Koncem roku 1778 byl již zase v Solnohradě.

Bavorský dvůr, který byl již tak často svědkem jeho uměleckého nadání, a zvláště tehdejší kurfiřt, veliký ctitel všech krásných umění, miloval Mozartovu hudbu neobyčejnou měrou. Mozart dostal proto za úkol napsati pro mnichovský masopust r. 1781 vážnou operu.

Tu vytvořil Mozart vznešené dílo, operu *Idomeneo*;³⁸ vládne v ní myšlenkové bohatství, citová vroucnost, kterou bylo možno očekávat od mladistvé síly takového hudebního umělce, jako byl Mozart. Svůj pobyt v Mnichově počítal Mozart mezi nejpříjemnější dny svého života a nikdy nezapomněl na vlídné přátelství, jehož se mu tam dostalo od tolika zasloužilých mužů.

Z Mnichova povolal ho rozkaz arcibiskupa solnohradského do Vídně; a od té doby, to znamená od svého pětadvacátého roku, žil v tomto císařském městě, které bylo nutně důležité pro Mozartova ducha jak rozhodnou náklonností veřejnosti k hudbě, tak i spoustou výborných hudebníků, kteří zde sídlili.

Odtud rozšířily se jeho podivuhodné skladby nejdříve do Čech a pak do Německa a vtiskly hudebnímu vkusu velký

vzlet, nový směr, který však jeho následové, jako všichni epigoni, až dodnes porušují a kazí.

Ve Vídni nalezla jeho hra na piano první obdivovatele a milovníky; neboť i když měla Vídeň mnoho velikých mistrů tohoto nástroje, který se teď již stal miláčkem veřejnosti, přece jen nevyrovnal se nikdo našemu Mozartovi. Obdivuhodná hbitost, kterou lze nazvat jedinečnou, zvláště pokud se týče jeho levice čili basu, jemnost a delikátnost, překrásný, nejmůmluvnější výraz a cit, jakého byl schopen pouze Mozart, byly přednostmi jeho hry, která spolu s jeho myšlenkovým bohatstvím a se znalostí skladby strhovala zajisté každého posluchače a povyšovala Mozarta na největšího klavíristu své doby.

Jeho klavírní skladby všeho druhu, sonáty, variace a koncerty byly záhy všeobecně známy a oblíbeny. Udivoval každou nově vydanou skladbou novostí svého stylu a myšlenek — lidé žasli nad výši, ke které se hudba tak rychle povznesla jeho dílem!

Ve Vídni nalezl Mozart hudebníka, jehož genius nejvíce se mu blížil; mám na mysli slavného tvůrce Alcesty a Ifigenie, rytíře von Glucka,³⁹ rodilého v Čechách. Styk s ním a neustálé studium jeho vznešených děl poskytlo Mozartovi mnoho posily a mělo vliv na jeho operní tvorbu. Mozart se stal také záhy vroucím ctitelem velikého, neporovnatelného Josefa Haydna,⁴⁰ který již tehdy byl pýchou hudebního umění a zůstává nyní, co již není Mozarta, naším jediným miláčkem, naší rozkoší. Mozart často nazýval ho svým učitelem.

Záhy poté, co se Mozart usídlil ve Vídni, pojal nezapomenutelný císař Josef II. myšlenku, která byla tak důstojná

německého císaře, omeziti zálibu v italských operách podporou německých zpěvoher a pěvců a prodchnouti je více vlastenectvím. Shromáždil proto nejlepší pěvce a pěvkyně a dal Mozartovi úkol složit německou operu. Pro tyto virtuosy napsal tedy v roce 1782 Mozart všeobecně známou, všeobecně oblíbenou zpěvohru Únos ze serailu.⁴¹

Způsobila všeobecný rozruch; a italští chytráci přišli záhy na to, že taková hlava by se záhy mohla státi nebezpečnou jejich vlašskému brnkání. Závist procitla nyní s celou prudkostí italského jedul Vladař, který byl v jádře nadšen novou, pronikavě působící hudbou, řekl přece jen Mozartovi: „Příliš krásné pro naše uši a strašně mnoho not, milý Mozarte!“

„Zrovna tolik, Vaše Veličenstvo, kolik je zapotřebí,“ odvětil tento s ušlechtilou hrdostí a přímostí, která tak dobře sluší velikým duchům. Chápal, že to není jeho vlastní úsudek, ale že to opakoval po jiných.

Nesmím zde zamlčeti, že Mozart v době, kdy psal tuto operu, miloval Konstanci Weberovou, svou pozdější choť, sestru slavné zpěvačky Langové, a že byl právě jejím ženichem. Vliv, který nutně měla tato duševní nálada na tuto operní skladbu, pozná jistě každý, kdo ji slyšel; neboť kdo by nevěděl, jak je plna sladkého citu, plna nyjící lásky?

Nemohu líčiti z vlastní zkušenosti úspěch a sensaci, kterou ve Vídni způsobila — ale byl jsem svědkem nadšení, které vzbudila při svém provedení u znalců i laiků v Praze! Zdálo se nám, že to, co jsme zde až dosud slyšeli a znali, nebyla vůbec žádná hudba! Vše bylo unešeno — vše žaslo nad novými harmoniemi, nad originálními, dosud neslýchanými větami

dechových nástrojů. Nyní začali Čechové vyhledávat jeho skladby; a ještě téhož roku dávaly se již na lepších hudebních akademiích Mozartovy klavírní skladby a symfonie. V té době zrodila se záliba Čechů v jeho dílech! Největší znalci a umělci našeho otcovského města byli současně největšími obdivovateli Mozartovými, nejohnivějšími hlasateli jeho slávy.*

Mozart žil do té doby bez ohledu na svou velikou slávu bez stálého postavení, tedy bez pevných příjmů. Vyučování klavíru a abonované koncerty pro uzavřený okruh vysoké šlechty byly ještě nejvydatnějším zdrojem jeho příjmů, při čemž se jistě nedalo ve městě jako je Vídeň nic ušetřit.

V tomto období napsal nejkrásnější věci pro klavír, sonáty s doprovodem i bez něho a koncerty, které jsou nyní v rukou kdekoho.

V roce 1785 vydal tiskem šest mistrovských kvartet s dedikací svému příteli kapelníku Josefu Haydnovi,⁴⁹ což je krásným výrazem jeho vysoké úcty k tomuto velikému muži; a tak toto věnování ještě rozmnožuje Haydnovu slávu jakožto hold takového umělce jako byl Mozart; a právě tak slouží ke cti i jemu a činí nám láskyhodným srdce muže, jehož talent každého strhuje k obdivu.

Zajisté nebyl by mohl Mozart žádným dílem lépe uctíti takového Josefa Haydna jako těmito kvartety, které jsou pravým pokladem nejkrásnějších myšlenek a přímo vzorem a školou skladby. V znaleckých očích platí toto dílo stejně mnoho jako kterákoli operní skladba Mozartova. Vše je v něm promyšlené

* Obzvláště velectěný pan Dušek,⁴² Kuchař,⁴³ Praupner,⁴⁴ Jan Koželuh⁴⁵ (nikoli Leopold, který žije ve Vídni), Lošek,⁴⁶ Mašek⁴⁷ a Kunz.⁴⁸

a dokonalé! — Na těchto kvartetech je vidět, že se snažil, aby si zasloužil Haydnovy pochvaly.

Právě v té době slavila úspěchy Beaumarchaisova⁵⁰ veselohra Figaro a dostala se na všechna divadla. Císař Josef určil Mozarta, aby dopomohl této veselohře, přetvořené ve zpěvohru, svou hudbou k slávě také na italském operním divadle. Provedla ji ve Vídni italská operní společnost.⁵¹ Je-li pravda, co se všeobecně vypravuje a o čem nelze při tolika hodnověrných svědcích vůbec pochybovat, že totiž vlašští pěvci z nenávisti, závisti a nízkého intrikánství usilovali při prvním provedení schválnými chybami, aby opera propadla, usoudí z toho čtenář, jak velice obávala se tato celá holota italských pěvců a kompozitů převahy Mozartova genia a že je naprosto pravdou, co jsem podotkl krátce předtím při příležitosti Únosu ze serailu. Tato zbabělá společnost lidí bez jakékoli zásluhy byla až do předčasného konce tohoto nesmrtelného umělce všemožně proti němu a nenáviděla, pomlouvala a snižovala jeho umění. Jaký zápas musil Mozartův duch podstoupit, než zvítězil nadobrod!

Vypráví se, že zesnulý vladař byl nucen připomenout těmto zpěvákům vážnou výstrahou jejich povinnost, neboť Mozart přišel pln pobouření v prvním meziaktí do jeho lóže a upozornil ho na jejich počínání.

Jako bylo v Čechách každé dílo rozpoznáno a hodnoceno podle své skutečné ceny, stejně stalo se i s touto operou. V roce 1787 uvedla ji na pražské divadlo Bondiniova⁵² společnost a hned při prvním provedení byla přijata s pochvalou, kterou lze srovnati jen ještě s úspěchem, jehož se později dostalo Kouzelné flétně. Je čirá pravda, řeknu-li, že tato opera

byla hrána téměř bez přestávky celou zimu a že dokonale pomohla podnikateli z jeho truchlivých peněžních poměrů. Nadšení, jež opera budila v obecnstvu, bylo dotud bezpříkladné; lidé se jí nemohli dosyta naposlouchat. Jeden z našich nejlepších mistrů, pan Kuchař,⁵³ pořídil z ní záhy dobrý klavírní výtah a zpracoval ji v partie pro dechové nástroje, v kvintet pro komorní hudbu, v německé tance; zkrátka Figarovy zpěvy zněly na ulicích, v zahradách, ba i harfenista ve výčepu musil spustit *Non più andrai*,⁵⁵ chtěl-li, aby ho někdo poslouchal. Tento zjev způsobila ovšem především výbornost tohoto díla; ale pouze obecnstvo, které má tolik smyslu pro hudební krásu a tolik důkladných znalců mezi sebou, mohlo ihned pochopit cenu takového umění; k tomu patří nesrovnatelný orchestr naší opery, který dovedl provést Mozartovy myšlenky tak přesně a horlivě. Neboť na tyto zasloužilé muže, kteří sice povětšinou nejsou koncertními mistry, ale zato důkladnými znalci a členy orchestru, učinila tato nová harmonie a ohnivá linie zpěvu nejlepší a nejhlubší dojem! Chvalně známý ředitel orchestru Strobach,⁵⁶ nyní již zesnulý, ujišťoval často, že se při každém představení rozohní se svými lidmi tak, že by přes úmornou práci spustil s potěšením zase od začátku. Obdiv k původci tohoto díla byl takový, že jeden z našich nejušlechtlejších kavalírů a hudebních znalců, hrabě Jan Thun,⁵⁷ jenž sám měl znamenitou kapelu, pozval ho do Prahy a nabídl mu byt, stravu a veškero pohodlí ve svém domě. Mozart byl příliš potěšen účinkem, který měla jeho hudba na Čechy; byl příliš dychtiv poznati národ s takovým hudebním citem, aby se nechopil s radostí této příležitosti. Přijel do Prahy v únoru⁵⁸ 1787: v den

jeho příjezdu dávali Figara a Mozart se objevil v divadle. Ihned se v parteru rozšířila zpráva, že je přítomen, a jakmile ouvertura dozněla, uvítalo ho všechno obecenstvo potleskem a pozdravy.

Hrál pak na všeobecnou žádost na piano na velké hudební akademii v operním divadle. Ještě nikdy neviděli lidé divadlo tak nabito jako při této příležitosti; nikdy nebylo většího, svornějšího nadšení, než jaké vzbudila jeho božská hra. Nevěděli jsme doopravdy, čemu se máme obdivovat více, zda neobyčejné skladbě či neobyčejné hře; obojí současně působilo na naše duše celkovým dojmem, který se podobal sladkému okouzlení! Ale když pak Mozart ke konci akademie hrál sám déle než půl hodiny improvisovanou fantasií na piano a napjal naše nadšení na nejvyšší míru, tu se toto okouzlení proměnilo v hlasité, překypující projevy pochvaly. A vskutku předstihla tato fantasie všechno, co si lze o hře na klavír představit, neboť snoubil se v ní nejvyšší stupeň komposičního umění s nejdokonalější zběhlostí ve hře. Zajisté, jako byla tato akademie pro Pražany svým způsobem jedinečná, tak počítal i Mozart tento den k nejkrásnějším ve svém životě.

Symfonie, které složil k této příležitosti, jsou učiněné mistrovské kusy instrumentální skladby, plné překvapujících přechodů a mají rychlý, ohnivý spád, takže ihned naladí duši očekáváním něčeho vznešeného. To platí zejména o velké symfonii v D dur,⁵⁹ která je napořád zamilovanou skladbou pražského obecenstva, ačkoli ji již slyšelo snad stokrát.

Operní podnikatel Bondini uzavřel s Mozartem ihned smlouvu na novou operu pro pražské divadlo na příští zimu, což Mozart rád přijal, neboť poznal, jak velice si Čechové váží

jeho hudby a jak ji dovedou zahrát. Vyjádřil se tak ke svým pražským přátelům často, pobýval vůbec rád v Praze, kde ho citem překypující obecenstvo a opravdoví přátelé takřka nosili na rukou. Opernímu orchestru poděkoval velmi vděčně v dopise tehdejšímu řediteli panu Strobachovi a jeho umnému provedení připisoval největší část úspěchu, kterého se jeho hudbě v Praze dostalo.* Tento znak jeho srdce, jak se zdá nevýznamný, je velmi krásný; dává nám důkaz, že pýcha, domýšlivost nebo nevděk nebyly jeho chybami, jak to tak často spatřujeme u tolika méně významných virtuosů.

V témže roce 1787 na zimu zavítal Mozart ve smyslu své smlouvy zase do Prahy a dokončil zde korunu všech svých mistrovských děl, operu *Il dissoluto punito*, neboli *Don Giovanni*.⁶⁰

Čechové jsou hrdi, že rozpoznal a uctil hudbou tak vznešenou a čerpanou z hlubin svého genia jejich dobrý vkus v tomto umění. „Don Juan je psán pro Prahu“ — více netřeba říci, abychom dokázali, jak vysoké mínění měl Mozart o hudebnosti Čechů. Také se mu podařilo dokonale promluvit k tomuto jejich smyslu a dojmouti jej; neboť žádná opera neudržela se zde na divadle ve stejné oblibě tak dlouho jako *Don Juan*. Je tomu nyní deset let, co byla po prvé dáována — a stále ještě ji lidé rádi poslouchají, stále ještě láká hojnost obecenstva do divadla. Zkrátka *Don Juan* je nejoblíbenější operou lepšího pražského obecenstva. Když se Mozart při prvním představení objevil u klavíru v orchestru, uvítalo ho celé divadlo, nabitě

* Autor četl tento dopis v originále a shledal, že je velmi dobře napsán.

k umačkání, všeobecným potleskem. Vůbec dostávalo se Mozartovi v Praze při každé příležitosti velkých a rozhodných důkazů ocenění a obdivu, které zajisté byly vysokou poctou, poněvadž nevyplývaly z předsudku nebo z módy, nýbrž z ryzího pochopení pro jeho umění. Lidé milovali a obdivovali jeho krásná díla, jak by mohli býti lhostejní k osobě jejich velkého tvůrce? V roce 1789 v měsíci prosinci napsal Mozart italskou komickou zpěvohru *Così fan tutte*⁶¹ neboli Škola milujících; vzbuzuje všeobecný podiv, jak se mohl tento muž propůjčiti k tomu, aby mařil své božské melodie na tak hanebný, řemeslný text. Ale nebylo v jeho silách odmítnouti smlouvu a tento text mu byl výslovně předepsán. — Do tohoto období připadá též jeho cesta do Berlína přes Lipsko a Drážďany.* Veliká pověst jeho jména ho předcházela a nikde nezklamal očekávání, které všude vzbuzoval. Pruský král, tento štědrý znalec a přítel hudby, byl jím cele získán; a projevil mu znamenité důkazy své úcty. Jak byla opravdová a trvalá, dokazuje královská velkomyslnost, s níž tento vladař později přijal a podporoval v Berlíně vdovu po Mozartovi.

Mozart byl až dosud stále ještě bez stálého místa, bez pevných příjmů. Ač jeho talent byl tak známý, ač lidé vyhledávali tak velice jeho skladby, přece myslilo se tak málo na to, aby se mu dostalo odměny a podpory. Měl sice často značné příjmy; ale při nezabezpečnosti a nepravidelnosti těchto příjmů, při tolika dětech a dlouhé nemoci své choti, ve městě jako Vídeň, nutně třel Mozart doslova nouzi. Rozhodl se tudíž opustit město, kde se nenalezlo žádného místa pro takovou

* Podnikl ji na jaře roku 1789.

hlavu jako Mozart. Jeho úmyslem bylo odebrati se do Anglie, kde se mohl nadíti tím lepšího osudu, že se mu často dostávalo odtud pozvání a lákavých nabídek.

Vše bylo připraveno k odjezdu, když mu císař Josef udělil titul císařského komorního skladatele s ročním platem 800 zlatých a ujistěním, že bude na něho v budoucnosti pamatováno. Mozart nechtěl vzdorovati; přijal poslušně a zůstal. Jmenovací dekret je vystaven 7. prosince 1787.

Ponechávám každému čtenáři, aby si sám učinil o tom úsudek a vypátral příčiny, pro které byl tak veliký umělec tak dlouho opomíjen. Na něm určitě nebylo viny; bylo by nutno klásti mu za vinu jeho přímý a otevřený charakter, který se nedovedl hrbít a plazit. — Ale byl to pouze Němec.

Ačkoli se snažilo tolik nepřátel a závistníků zastíniti všechny jeho přednosti snižováním a pomluvou, přece byl triumf jeho umění u nepodjatých duší, neporušených rzí módy, tak dokonalý. Všichni skuteční znalci hudby vzdávali čest jeho geniu. Uvedu o tom příklad.

Baron van Swieten,⁶² stejně ctihodný jako státník i jako učenec, skutečný znalec hudby, plný citu pro vážný zpěv vznešeného Händla, dával často provésti na soukromých koncertech díla tohoto slavného hudebníka, která jsou pro lehký módní vkus našich dní příliš hutnou stravou. Používal k tomu talentu našeho Mozarta, jenž uměl velké Händlovy myšlenky oživit vroucností svého cítění a učinit je pro naše současníky kouzlem své instrumentace* stravitelnější.

* Mozart zpracoval pro něho Händlova Actse a Galatheu, Mesiáše, Cecilii a Slavnost Alexandrovu v letech 1788—89—90.

Baron van Swieten korespondoval často s Mozartem o této věci a napsal mu jednou mezi jiným:

21. března 1789.

Vaše myšlenka, převést text chladné arie do recitativu, je vhodná, a nemaje jistoty, zdali jste si ponechal slova, posílám Vám je zde v opisu. Kdo dovede odít Händla v tak slavnostní a tak vkusný háv, že se líbí dokonce i módním panákům, při tom však jeví se stále ve své vznešenosti, ten procítil jeho hodnotu, pochopil ho, došel k samému prameni jeho výrazu a smí a bude jistě z něho čerpati. Tak nazírám na to, co jste vykonal, a nemusím tedy již vůbec hovořit o důvěře, nýbrž jen o přání, abych recitativ brzy obdržel.

Swieten.

Tento znamenitý, nad všechnu chválu povznesený muž zůstal vždy opravdovým přítelem Mozartovým a je nyní otcem jím zanechaných sirotků.

Válka s Turky a jí zaviněná smrt nejušlechtilejšího vladaře, nezapomenutelného Josefa, uloupila Mozartovi velkou oporu jeho nadějí, zůstal kapelníkem s osmi sty zlatými a bez určení působnosti!

Ale i jeho konec se nyní přiblížil, neměl přežít dlouho tohoto velikého vladaře. Rok 1791, hrůzně bohatý na veliké mrtvé, byl určen, aby nám vyrval i tuto pýchu hudebního umění. Ale Mozart rozdal před tím potomstvu plnými rukama bohatství svého ducha. Proto je právě tento rok stejně paměti-hodný, že v něm stvořil svá nejkrásnější díla, jako že se nám

stal bolestný jeho neočekávanou smrtí. V tomto roce, již jaksi blízek cíli svého života, stvořil hudbu ke Kouzelné flétně,⁶³ ke své nejvážnější opeře La clemenza di Tito⁶⁴ a hrůzně vznesené Requiem⁶⁵ (zádušní mši), které již ani nemohl dokončiti. Jak je jisto, že tato tři díla zajistila mu prvé místo mezi hudebními umělci jeho věku i nesmrtelnou slávu, tak velice zvětšují ještě stesk po něm, který nám byl vyrván, při pomýšlení, které se neodbytně vtírá na mysl cituplnému posluchači při požitku z jeho díla: „Ach! Co vše by tento muž ještě vykonal, jaké harmonie by ještě stvořil?“

Kouzelnou flétnu složil pro divadlo známého Schikanedera,⁶⁶ jenž byl jeho starý známý. Hudbu k opeře La clemenza di Tito objednali čeští stavové ke korunovaci císaře Leopolda. Začal ji ve svém cestovním voze cestou z Vídně a dokončil ji v krátké době osmnácti dní v Praze.

Historie jeho posledního díla, zmíněné zádušní mše, je právě tak tajuplná jako podivná.

Krátce před korunovační dobou císaře Leopolda, než ještě byl Mozart vyzván, aby se odebral do Prahy, byl mu odevzdán neznámým poslem nepodepsaný dopis, který obsahoval kromě několika lichotivých vět dotaz, zda by Mozart chtěl napsat zádušní mši. A za jakou cenu a v jaké době by ji mohl dodat.

Mozart, který měl ve zvyku neučiniti bez vědomí své choti ani jediného kroku, vyprávěl jí o této podivné nabídce a současně projevil svou touhu pokusiti se jednou i v tomto oboru, tím spíše, že vyšší pathetický styl církevní hudby hověl vždy velice jeho geniu. Radila mu, aby nabídku přijal. Odpověděl tedy neznámému tazateli, že rekviem za určitou odměnu na-

píše; dobu, do kdy práci dokončí, nemůže prý přesně určit; ale přál by si znáti místo, kam má dílo odevzdat, až je bude míti hotovo. Zakrátko objevil se týž posel znovu, přinesl nejen žádanou odměnu, nýbrž i slib, že poněvadž stanovil tak nízkou cenu, obdrží při odevzdání díla značný přídavek. Ať ostatně píše dle své nálady a dle chuti svého ducha, ale ať vůbec neusiluje zvědět, kdo ~~si~~ je objednal, poněvadž by to bylo určitě marné.

Zatím obdržel Mozart čestný a výhodný úkol napsat vážnou operu pro pražskou korunovací císaře Leopolda. Mělo pro něho příliš mnoho kouzla odebrati se do Prahy, psáti pro jeho drahé Čechy, než aby mohl odmítnout! Právě když Mozart vstupoval se svou paní do cestovního vozu, stanul tu posel jako duch, zatahal paní za sukni a tázal se: „Jak to teď bude vypadat s rekvíem? —“

Mozart se omlouval naléhavostí této cesty a že mu nebylo možno dát o ní neznámému pánu zprávu; ostatně bude prý jeho první prací po návratu a záleží jen na neznámém, chce-li čekati tak dlouho. Tím se posel docela spokojil.

Již v Praze Mozart churavěl a léčil se horlivě; jeho pleť byla bledá a výraz smutný, ačkoli přece jen často ještě projevoval se jeho živý humor ve společnosti jeho přátel veselými žerty.

Po svém návratu do Vídně pustil se ihned do své zádušní mše a pracoval na ní velmi usilovně a s živým zájmem. Ale jeho nevolnosti zřejmě přibývalo, což ho uvádělo v chmurnou těžkomyslnost. Jeho choť pozorovala to se zármutkem. Když s ním jednoho dne jela do Prátru, aby ho rozptýlila a roz-

veselila, a když tam oba sami seděli, jal se Mozart hovořit o smrti a prohlásil, že skládá rekviem pro sebe. Slzy stály to-
muto citlivému muži v očích: „Cítím to příliš,“ pokračoval, „se
mnou to již dlouho nebude trvat. Určitě mi namíchali jedul
Nemohu se zbaviti této myšlenky. —“

Strašnou tíhou padla tato řeč na srdce jeho paní; byla
stěží schopna ho potěšit a dokázat mu bezdůvodnost jeho těžko-
myslných představ. Poněvadž myslila, že je to asi začátek ně-
jaké nemoci a že rekviem příliš vysiluje jeho citlivé nervy,
zavolala lékaře a vzala Mozartovi partituru této skladby.

Skutečně se jeho stav poněkud zlepšil, takže byl schopen
napsat malou kantátu,⁶⁷ kterou si objednala k slavnosti nějaká
společnost. Její dobré provedení a veliká pochvala, s jakou byla
přijata, dodala jeho duchu nových sil. Oživil nyní zase trochu
a chtěl znovu pokračovat ve svém rekviem a dokončit je. Jeho
paní neměla nyní žádného důvodu, aby mu jeho noty ne-
vrátila.

Ale krátce trval tento nadějný stav; v několika dnech pro-
padl zase své dřívější melancholii, byl čím dále znavenější a
slabší, až posléze docela klesl na lože, s něhož, ach! nikdy již
nepovstall

V den své smrti dal si donésti partituru ke svému loži.
„Neřikal jsem to od začátku, že píši toto rekviem pro sebe?“
Tak řekl a prohlížel si ještě jednou celek pozorně zvlhlýma
očima. Byl to poslední pohled, plný bolesti z rozloučení s jeho
milovaným uměním — a tušení vlastní nesmrtnosti.

Hned po jeho smrti hlásil se posel, žádal dílo, tak jak bylo
nedokončeno, a dostal je. Od onoho okamžiku nikdy již ho

vdova nespátřila a nedověděla se sebemenší zprávy ani o této zádušní mši, ani o tom, kdo si ji objednal. Každý čtenář dovede si představit, že se všemožně usilovalo o vypátrání záhadného posla, ale všechny prostředky a pokusy zůstaly marné.*

Mozart zůstal během své nemoci při dokonalém vědomí až do svého konce a zemřel sice smířen, ale přece jen velmi nerad. Každý shledá to pochopitelným, když pováží, že Mozart právě tehdy obdržel ustanovovací dekret jako kapelník chrámu svatého Štěpána se všemi ostatními požitky, které s tím byly odjakživa spojeny, a nyní teprve měl radostnou vyhlídku, že bude moci žít s dostatečnými příjmy bez starostí o živobytí. Rovněž obdržel téměř současně pozoruhodné objednávky z Uher a z Amsterodamu, jakož i nabídky, aby tam pravidelně dodával určité skladby.

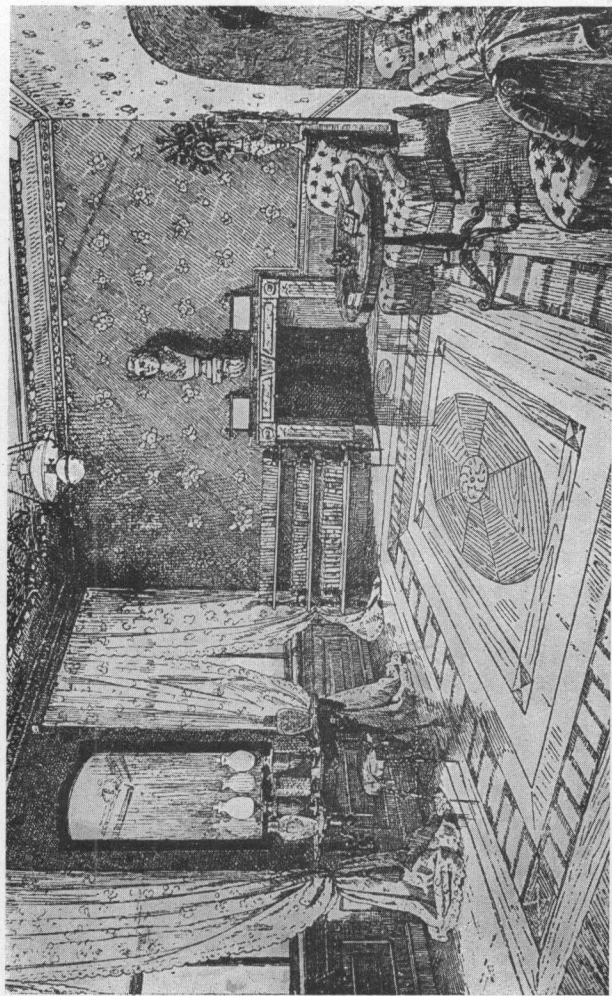
Tato zvláštní shoda tak šťastných předzvěstí lepšího osudu — současně jeho truchlivé majetkové poměry — pohled na bezútěšnou choť — myšlenka na dvě nedospělé děti: to vše nemohlo obdivovanému umělci, jenž nikdy nebyl stoikem, při jeho třicetipěti letech osladiti hořkost smrti. „Právě teď,“ posteskl si často ve své nemoci, „mám odejít, kdy bych mohl

* Vdova má její partituru a chová ji jako relikvii. Autor vypráví tuto událost, jak ji častokráte slyšel z úst vdovy, a ponechává čtenářům, aby si o ní utvořili své mínění. Viděl jeden z listů, které neznámý psal Mozartovi. Nelze z něho usuzovat nic zvláštního. Je velmi krátký. Mozart se v něm žádá, aby poslal rekviev a stanovil částku, za kterou by mohl napsati ročně určitý počet kvartet. Proč chtěl tento neznámý ctitel Mozartova talentu (tak se sám nazýval) zůstatí skryt? Co se stalo s tímto rekvievem? Nikdy jsme se nedověděli, že by bylo někde provedeno. Mozartovým přátelům způsobilo by velikou radost, kdyby získali v této věci jasno. Neboť nelze si představit žádně důvodně příčiny, která by činila takové tajuplné skrývání se nutným.

klidně žít! Teď mám opustiti své umění, kdy bych, ne již otrok módy, ne již spoután spekulanty, mohl se oddati svému cítění a psáti svobodně a nezávisle, co mi srdce vnukne! Mám odejít od své rodiny, od svých nebohých dětí ve chvíli, kdy bych se mohl lépe starat o jejich blahol!" Jeho smrt nastala v noci 5. prosince 1791. Lékaři se neshodli v rozpoznání jeho choroby. Lze říci, že pro Mozarta tekly nesčetné slzy; nejen pouze ve Vídni, snad ještě více v Praze, kde ho milovali a obdivovali. Každý znalec, každý přítel hudby považoval jeho ztrátu za nenahraditelnou; a věru, podnes nemáme důvodu, abychom toto bezútesné mínění odvolalil Zdálo se neuvěřitelné, že muž, jenž vytvořil tak nesmrtelná díla, jenž tvořil naším srdcím tak čisté rozkoše, není již na světě!

Ve Vídni oslavili jeho památku důstojně; ale Praha se i v tom vyznamenala nejvroucnější účastí; smutek pro našeho miláčka byl všeobecný a nepředstíraný. Nejdříve uspořádal důstojný hudební ředitel Josef Strobach, přítel zesnulého,* slavnostní zádušní mši za Mozarta ve svém farním kostele u svatého Mikuláše, 14. prosince téhož roku. Nikdy nebylo smuteční slavnosti tak jímavé a velebné. Sbor 120 osob, vybraných z nejlepších pražských umělců, kteří všichni se nabídli s tklivou ochotou, provedl pod řízením znamenitého Strobacha mistrovské rekviem našeho slavného krajana Rosettiho (vlastně Röslera⁶⁸) tak tklivým způsobem, že nutně učinilo na shromážděný lid nejhlubší dojem. Bylo tam přítomno přes 3000 lidí z řad šlechty a měšťanstva (tolik totiž mohl pojmouti tento

* Tento muž, stejně úctyhodný jako umělec i jako člověk, zemřel v prosinci 1794.

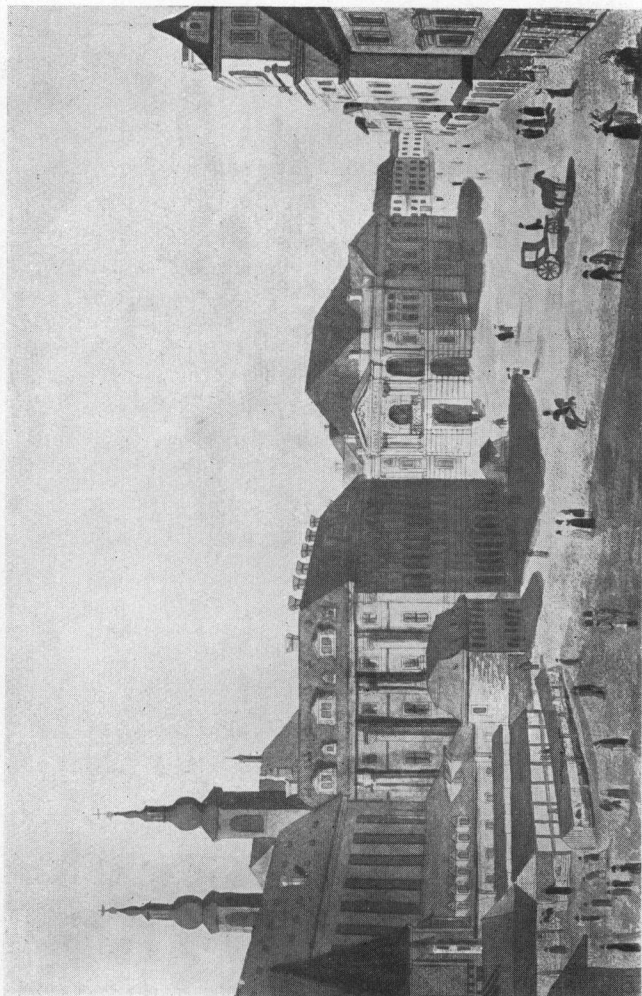

7. Mozartův pokoj na Bertramce

8. Palác barona Bretfelda v Nerudově ulici na Malé Straně

Skenováno pro studijní účely

9. Stavovské divadlo v Mozartově době

První jednání.

Blíže; w nj také Don Pedro w dům.

(Noc.)

První výstup.

Sevorello.

Ve dne w nocj meškát,
W dani bítat, w dešti stát,
Espatně gíft a máj spát,
Odkud má se sádlu beát? —
Oá sy sám chcy pánem bítí,
Slaužit nechcy wjckrát.
Pán! ach galých se moh' mjetí!
Da tam má sy krásněntu,
A gá máim tu bítat wenu!
D gal blaze pánem bítí!
W službě nechcy dle stát. —
Něloho přichájet kšffim,
Štrýč se tu nědo jšffim,
Da přichájj, gal se zdá,
Kšffe ať máně nepozná. (vstranj se)

X 2

10. První český překlad Dona Juana od J. N. Štěpánka
z roku 1825

veliký chrám) — všichni dojati, všichni plni bolesti nad časnou smrtí umělce nám vyrvaného!

O něco později, 28. prosince 1791, uspořádala společnost opravdových ctitelů zesnulého veřejný koncert v Národním divadle na podporu zanechaných sirotků a vdovy; bylo na něm provedeno několik nejlepších, méně známých skladeb Mozartových. Smuteční slavnost tak ušlechtilou podporovalo pražské obecenstvo ze všech sil tím spíše, že tak mohlo splatiti daň své vysoké úcty Mozartovu geniu velkomyslnou podporou ubohých sirotků. Divadlo bylo plné a příjem značný. Jak šťastný je umělec, jehož nadání získává mu takové přátele!*

Ve Vídni podporovali vdovu stejně velkomyslným způsobem — Mozart nezanechal své rodině nic než slávu svého jména. Všechny prostředky k její výživě závisely na velkomyslnosti vděčného obecenstva, jemuž Mozart připravil svým nevyčerpatelným nadáním tolik hodin nejčistšího potěšení, nejušlechtlejší zábavy. A možno opravdu říci, že veřejnost se snažila čestně splatiti svůj dluh. Vdova dala provést onu záhadnou zádušní mši na veřejném koncertu, pořádaném v její prospěch. Velká sláva této mistrovské skladby a přání pomoci sirotkům přilákaly přehojné obecenstvo a nutno říci k chvále šlechtitých přátel umění ve Vídni, že ani po šesti letech nezlhositelně vůči Mozartovu jménu. Při všech hudebních akademiích, které jsou každoročně vdově povolovány v její prospěch, je dům plný a příjem dobrý. Provedla již na několika takových koncertech

* Z obavy, abych se nedotkl ušlechtilé skromnosti těchto Mozartových přátel, neodvažuji se je jmenovati, ačkoli jsem toto pokušení jen stěží překonal. Praha je zná stejně velmi dobře i pro jejich ostatní přednosti. Autor se koří jejich ušlechtilostí.

hudbu z Clemenza di Tito s největším úspěchem a vídeňské obecnostvo naslouchá jí stále ještě s novým potěšením.

Ale velkomyslnost zesnulého císaře Leopolda,⁶⁹ tohoto lidumilného vladaře, tak předčasně vyrvaného vědám a uměním, překonala vše, co bylo do té doby ve prospěch vdovy učiněno.

Mozartovi nepřátelé a pomlouvači ozývali se zvláště ke sklonku jeho života a po jeho smrti tak zlomyslně, tak hlasitě, že mnohá nepříznivá pověst pronikla až k sluchu monarchovu. Tyto klepy a lži byly tak nestydaté, tak pobuřující, že vladař, nikým nepoučen o opaku, byl velmi rozhořčen. Tvrdily kromě hanebného výmyslu a zveličování všelikých výstředností, jimž prý byl Mozart oddán, jak se říkalo, že zanechal neméně než 30 000 zlatých dluhu — částku, již se vladař ulekl.

Vdova měla právě v úmyslu požádati mocnáře o pensí. Ušlechtilé smýšlející přítelkyně a výborná Mozartova žačka zpravila ji o pomluvách kolujících o jejím muži u dvora a poradila jí, aby vyvedla dobrotivého mocnáře při audienci z omylu.

Vdova měla záhy příležitost uposlechnout její rady.

„Vaše Veličenstvo,“ řekla s ušlechtilým žárem při audienci, „každý člověk má nepřátele; ale horlivěji a vytrvaleji nebyl ještě nikdo pronásledován a pomlouván svými protivníky než můj muž a to jenom proto, že měl veliké nadání! Odvážili se i Vašemu Veličenstvu napovídati o něm mnoho nepravdivého: zvětšili dluhy, které zanechal, desateronásobně. Ručím svým životem za to, že bych mohla poplatiti částkou asi 3000 zlatých všechno, co je dlužen. A tento dluh nebyl učiněn z lehkomylnosti. Neměli jsme žádných pravidelných příjmů;

mnoho porodů, těžká a drahá nemoc, trvajcí jeden a půl roku, kterou jsem přestála, ať jsou omluvou lidumilnému srdci mého mocnáře.“

„Je-li tomu tak,“ řekl mocnář, „budeme si snad věděti rady. Uspořádejte koncert z jeho zanechaných děl a já jej budu podporovati.“

Přijal její prosební spis milostivě; a zakrátko byla jí poukázána pense 260 rýnských, což je sice samo o sobě málo, ale poněvadž Mozart byl ustanoven teprve tři léta, takže vdova neměla nároku na pensi, byla to přece jen milost. Akademie byla uspořádána a nesmrtelný mocnář splnil svůj slib tak velkomyšlně, že vdova mohla nyní zaplatiti dluhy svého muže.

Z této události možno usoudit, co bylo asi pravdy na zlomyslných pověstech o nepořádku v jeho majetku, o jeho rozmařilosti a na podobném očeřňování. Poněvadž nemohli již ublížit jeho umělecké velikosti, pokoušela se bledá závist poskvřniti aspoň jeho mravní charakter! Velice snadná a obvyklá taktika nízkých duší, pro které je nesnesitelná každá zásluha, každá velikost, tím spíše, jestliže hrozí býti překážkou jejich drobnému kutění! Je pouhou spravedlností, která náleží zásluhám, usilujeme-li, abychom odstranili takové cizí skvrny z obrazu ctných mužů.

Když se dostalo Mozartovi této spravedlnosti, o níž si každý musí přát, aby se jí dostalo i jemu, není tím ještě chválen jako vzor hospodárnosti a šetrnosti. Je pravda, že by byl měl znát lépe cenu peněz. Ale což nesmí veliký duch míti práždné slabůstky, žádné chyby? Ruku na srdce, vy, kdož ho tak přísně odsuzujete, a řekněte si s Horácem:

— — — *Quid tu?*
*nullane habes vitia?*⁷⁰

A dovedete v nějakém umění něco podobného jako Mozart? Vysvětlení dluhů, které zanechal, slyšeli jsme právě z úst vdovy, a není zajisté neodůvodněno.

Mozart zanechal z většího počtu dětí pouze dva syny, z nichž mladší byl stár asi čtyři měsíce, když otec zemřel. Jmenuje se Wolfgang⁷¹ a projevuje znamenité nadání pro hudbu. Bylo by divné, kdyby se uskutečnilo žertovné tvrzení jeho otce, že hoch se také stane Mozartem, poněvadž kdysi naladil svůj pláč do tóniny, v níž Mozart zrovna hrál? Ale tomuto synu chybí tak něžná otcovská ruka, jako byla ta, která tvořivě pomáhala genu otcovu!

V severním Německu rozšířila se Mozartova sláva všeobecně teprve provedením jeho Kouzelné flétny; od té doby, která se dostavila až po jeho smrti, byla tam jejich pozornost dokonale obrácena i na jeho ostatní díla. Mozart se již tedy nedožil tohoto mimořádného působení, kterým všude jeho umělecká díla účinkovala, tohoto krásného rozkvětu své slávy! Ale vdova po něm sklízela plody tohoto ušlechtilého nadšení na své cestě, kterou podnikla v roce 1796 severním Německem. Všude se dovídala ke svému vroucímu potěšení, jak rádi uznávají a ctí Němci opravdové zásluhy a jak hluboce zapůsobily Mozartovy zpěvy na jejich srdce. Nevzpomene nikdy bez pohnutí na pobyt v Lipsku, Halle, Hamburku a v Berlíně.

Během jejího pobytu v Berlíně v únoru 1796 vzdal zvěčňelý král Vilém II.,⁷² tento výborný přítel hudby, a celý

královský dvůr obzvláštní důkazy své lásky a úcty genui Mozartovu. Milostivým vlastnoručním listem bylo jí jen z ohledu na talent jejího muže propůjčeno královské divadlo a kapela pro koncert; a její podnik byl podporován co nejvelkomyslněji nejen vladařem, nýbrž i veškerým obecenstvem. Veliký a jímavý nad jakýkoli popis byl účinek, který mělo při koncertě provedení zpěvů z opery La clemenza di Tito na krále i na obecenstvo, shromážděné v tak neobyčejně hojném počtu. Vše bylo ihned nadšeno, velcí pěvci, výborný orchestr i posluchači. Duch zvěčnělého umělce (tak se vyjádřil berlínský týdeník, v němž byla tato akademie velmi zajímavě popsána) jako by se vznášel nad shromážděním, když na jeho začátku vyvolala posvátné ticho ouvertura ke Kouzelné flétně v tak mistrovském provedení orchestrálním.* Vlastnoruční dopis, jímž poskytl pruský král tak chvalný důkaz svého dobrého vkusu a úcty k německému talentu, zní doslova takto:

„Jeho královskému Veličenstvu Pruskému etc. etc. činí opravdové potěšení, že může dokázati tím, splní-li Mozartově vdově její přání, jak velice si cenilo talentu jejího zesnulého muže a jak litovalo nepříznivých okolností, které zabránily, aby sklídl plody svého díla. Jeho Veličenstvo propůjčuje vdově po Mozartovi k provedení

* Každý znalec Mozartova díla bude mít z tohoto nadšení radost; neboť vidí z něho, že berlínské obecenstvo má ryzejší smysl pro hudební krásy než jeho hudební recensenti; takto byl aspoň důkladně vyvrácen nevhodný posudek této opery v lednovém čísle 1796 měsíčníku Teutschland, a to přímo v jeho vlasti. Pravilo se, že je od kapelníka Reicharda;⁷³ ale autor nevěří, že Reichardt by mohl napsati něco tak jednostranného a žákovského.

jeho poslední skladby, *La clemenza di Tito*, velký operní dům, jakož i vlastní orchestr Jeho Veličenstva a vydalo již v této věci nutné rozkazy komořímu svobodnému pánu Reckovi, na kterého se má tato od nynějška obracet a podrobně se s ním dohovoreti o určitém dni a ostatních detailech.

Berlín, 14. února 1796.

B. Vilém.

Tak smýšlel tento král o Mozartově nadání. Milost, kterou jí prokázal, má ovšem vysokou cenu; ale vlídný způsob, jímž byla udělena, zvyšuje její cenu nekonečně! Vdova nepromluví nikdy bez slz nejčistší vděčnosti o milosti tohoto krále a chválí mnoho dobrých lidí, které v Berlíně nalezla.

Tělesný vzhled tohoto neobyčejného člověka neměl do sebe nic význačného; byl malý a jeho obličej s výjimkou jeho velikého ohnivého oka neprozrazoval velikosti jeho genia.

Jeho pohled zdál se být neklidný a roztržitý; leč usedl-li ke klavíru, tu proměnil se celý jeho obličej! Vážně a soustředěně zíral pak jeho zrak, každé hnutí jeho svalů vyjadřovalo cit, který projevoval svou hrou a který dovedl tak mocně probouzeti v posluchači.

Měl malé, krásné ruce; při hře na klavír dovedl jimi pohybovati na klaviatuře tak jemně a přirozeně, že oko mělo z nich neméně potěchu než ucho z tónů. Je ku podivu, jak jimi mohl tolik obsáhnout, obzvláště v basu? Tento zjev je nutno přičísti vhodnému prstokladu, za který vděčil dle vlastního doznání pilnému studiu Bachova díla.

Jeho vnější nevzhlednost, jeho malý tělesný vzrůst pocházel z jeho předčasného duševního namáhání a z nedostatku volného pohybu v době dětství. Zplodili ho sice krásní rodiče a byl prý též krásným dítětem; ale od šestého roku svého života byl odkázán na sedavý způsob života, vždyť v té době začal již psát! A kdy vlastně tento muž za svého života nepsal, obzvláště v posledních letech? Poněvadž Mozart, jak je známo, hrával

a komponoval nejráději v noci a práce byla často naléhavá, může si každý představit, jak velice tím trpělo jeho tělo, tak jemně organisované! Jeho časnou smrt (jestliže ovšem nebyla také přivoděna uměle) nutno přičísti hlavně těmto příčinám.

Ale v tomto nevzhledném těle dlel umělecký genius, jak ho jen zřídka propůjčuje příroda svým miláčkům. Velikost a obsáhlost jeho genia lze měřit jen tak ranou a tak bezpříkladnou rychlostí jeho vývoje a vysokým stupněm dokonalosti, jehož ve svém umění dosáhl. Nikdy žádný hudebník neobsáhl širou oblast svého umění tak cele a nezaskvěl se v každém jeho odvětví tak jako Mozart. Od operní tvorby až k prostinké písni, od vybrané vznešenosti symfonie až k lehkému tanečku mají jeho díla vesměs pečeť nejbohatší fantasie, nejjímavějšího pročitění, nejjemnějšího vkusu. Mají novost a originalitu, jež je věrným důkazem jeho genia. Ba i to, co se mu vytýká jako chyba, svědčí o síle jeho svobodného ducha, deroucího se novými drahami. K tomu přimysleme si ještě nepochopitelnou snadnost, s jakou vytvořil většinu svých děl, a dokonalost, které zároveň dosáhl ve hře na klavír.

Všechny tyto přednosti, tak vzácné, tak rozmanité a tak těsně spojené, určují stupeň, který mu náleží mezi uměleckými genii. Byl bezesporně jedním z velikých tvůrčích duchů, kteří vytvářejí ve svém oboru epochu, poněvadž jej zdokonalují nebo aspoň otevírají svým následovníkům nové názory a cesty; ale po jejich zjevu umění zpravidla tiše stane, anebo upadá.

Mezi krásnými uměními není žádného, aby bylo tak velice otrokyní módy a dobového vkusu jako hudba. Neboť slouží u nás pouze k zábavě, je pouze věcí jednotlivcovou, nemá žád-

ného jednotícího bodu, žádného ústavu, kterým by se vkusu obecnstva dostávalo náležitěho směru; jelikož dále její teorie je ještě příliš málo určitá a vyvinutá, než aby předvedla aspoň umělcům samotným jakýsi ideál a ukázala hranici, je tudíž nutně vždy odvislá od módy, od svéhlavosti zkaženého vkusu a kolísá stále mezi stanovenými vzory velkých umělců a neobsahuje prázdného bezpečného vývoje k dokonalosti. Nadto jsou její znaky a formy příliš neurčité a ucho, kterým působí na ducha, je příliš nevěrným poslem; jeho sensace jsou příliš nejasné, než abychom mohli naprosto jasně určit, co v nich je opravdová krása. Co se líbí velikému houfu — nazývá se krásným! Nové má silnou přitažlivost; proto si je jisto svým vítězstvím nad starým, třebaš lepším; a proto znamená stará hudba totéž jako stará móda. Neboť jen pramálo lidí má dosti uměleckého citu a znalosti, aby dovedlo rozeznati pravou krásu od lichého pozlátka. I když velcí duchové vyvolávají svými mistrovskými díly více než pouhé okamžité dojetí, kolovrátkáři bzučí přece jen své Pražské sestry,⁷⁴ Tyrolského Wastla⁷⁵ a podobné krásné věcíčky, až posléze zmizí lidem v uších i pouhá ozvěna krásnějších tónů. Lidé znají pak pouze z knih jména velkých mistrů; jejich nebeské harmonie dávno dozněly! To je obyčejně smutný osud hudby! Kolik síly, kolik klasického obsahu musí tudíž obsahovati Mozartova díla, je-li jejich účinek výjimkou z tohoto pravidla? Jejich krásu vnímáme opravdu živě zpravidla až tehdy, když jsme je slyšeli častěji, nebo prozkoumali opravdu pronikavě. Způsobil nám snad Figaro, Don Juan, Titus někdy dlouhou chvíli za tu řadu let, co se dávají? Neuposloucháme jeho klavírní koncerty, sonáty, písně po třicáté

raději než po prvé? Kdo vyčerpal hluboce myšlené krásy jeho smyčcových kvartetů a kvintetů, i když si je opakoval sebečastěji? To je pravým zkušebním kamenem klasické hodnoty! Mistrovská díla Římanů a Řeků líbí se při neustálé četbě a to tím více a více, čím je vkus zralejší — a totéž stává se znalci i laikovi při naslouchání Mozartově hudbě, obzvláště pak při jeho dramatických dílech. Tak se nám vedlo při prvním představení Dona Juana a, obzvláště při Clemenze di Tito!

Mimo výše uvedené vlastnosti a přednosti Mozartova uměleckého nadání pozoruje bedlivý ctitel jeho díla u něho jistý jemný smysl, jímž dovede vystihnouti co nejpřesněji povahu každé osoby, situace a nálady:

*reddere convenientia cuique.*⁷⁶

Tato vlastnost učinila ho věru povolaným dramatickým skladatelem a současně je základním vysvětlením kouzla a veliké účinnosti jeho děl. Proto má každá z jeho skladeb vlastní, určitý charakter, kterého nepopírá ani volba tóniny. Znalcům jeho děl není zapotřebí žádných výslovných příkladů, neboť všechny opery, které složil, mají tuto vlastnost ve vysokém stupni; ale nejkrásnějším jejím vzorem je celá Clemenza di Tito. — Jak docela jinak je tomu u obyčejných skladeb? Je to ponejvíce zpívání tak bezbarvého charakteru, že by se mohlo hoditi zrovna tak dobře za mši jako za komickou operu.

Jiná příznačná vlastnost jeho děl je spojení nejvyššího komposičního umění s líbezností a půvabem. Tato jednota je úkolem, na který stačí pouze umělci Mozartova genia. Důkaz o tom dává nám zkušenost. Jak zřídka setkáváme se se sklad-

bami, které vyhovují těmto oběma požadavkům! Buď jsou to jen kontrapunktické umělůstky, které snad vyhovují všem pravidlům o stavbě hudební věty; ale vroucnost, půvab, líbeznost, tyto pravé kouzelné prostředky dojetí, nedovedl jim jejich mistr přikouzlít. Nebo jsou to bezduché, nudné zpěvanky, bez smyslu a souvislosti, které sotva dokáží polehtat na chvíli ucho svým přeslazeným klinkáním.

Jak docela jinak je tomu u Mozarta! Jak splývá v jeho dílech to, čemu říkáme umění skladby, s půvabem, spanilostí a líbozvukem tak krásně, že jedna přednost jako by tu byla za účelem druhé — a obě působí rovnocenně k vyvolání konečného dojmu. A jak byl přece jen mírný a ukázněný v užívání lahody i kontrastu! Znal vysoké požadavky umění a přírody. Psal, co mu jeho genius vnukl, co považoval jeho správný vkus za pravdivé, nestaraje se, bude-li to podle vkusu parteru, nebo ne; a tak si vytvářel své vlastní obecenstvo v přesvědčení, že opravdová krása jako pravda bude posléze přece jen poznána a zalíbí se. Tak to činili odjakživa velcí umělci, kteří měli sílu jíti svou vlastní cestou a nenásledovati módy.

Vrcholem tohoto krásného spojení kompoziční důkladnosti s půvabem a spanilostí je zajisté dovedné a před ním neznámé umění, jak užívati dechových nástrojů a jak jimi působit. V této znalosti skví se jeho genius bez příkladu a nedostižně.

Zhodnotil svým nejjemnějším smyslem přirozené vlastnosti a rozsah nástrojů, vytyčil jim nové dráhy a určil každému z nich nejvhodnější úkol, aby vyvolal mohutnou sílu harmonie, která si vynucuje obdiv všech znalců a bude trvale vzorem a předmětem studia dobrých hlav.

Jak tichounce vinou se tóny jeho dechových nástrojů k vedoucímu hlasu! Jak odvážně běží záhy zase o závod se sóly! Jaké jemné obraty! Jaká mnohotvárnost a rozmanitost ve všem! A záhy zase jak odlišný kontrast, když si toho žádá předmět nebo afekt! Jak mocné vzkypění vášně! I ve skladbách bez zpěvních partií napsal Mozart svým nástrojům zpěv, který promlouvá tak srozumitelně k citům, že posluchač pramálo postřehuje, že tu zpěvu není.

A jak se dovedl Mozart vyhnouti při tak častém používání dechových nástrojů jakémukoli přetížení! Jak správně dovedl vystihnouti místo a okamžik, kde působí efekt! Nikdy není žádného nástroje použito zbytečně nebo špatně, a proto nadarmo. Jen on znal ekonomii nejmenší námahy a dovedl často jediným zvukem nějakého nástroje, jediným akordem, nápirem trubky vykouzlit největší účín! Jak hluboko pod ním jsou mnozí jeho následovníci v tomto ohledu!

Jak veliký a jak nový byl vždy Mozart po instrumentační stránce, přece se jeho mohutný genius ještě kouzelněji rozvíjel ve zpěvní větě pro lidské hlasy. V tom si dobyl dvojí, stejně veliké zásluhy. Vrátil zpěv svým správným vkusem jeho nenáročné matce, přirozenosti a citu. Odvážil se čelit italským pěvcům,* vyloučiti všechno bezúčelné, prázdné kdákání, okliky

* Též toto je příčinou odklonu vlašských pěvců od jeho díla; jinou a ještě silnější, je námaha, kterou jim dalo pro jejich nevědomost nastudování jeho zpěvů. Mozart sice učinil někdy výjimku z tohoto základního požadavku. Ale což měl vždy svobodu v objednaných věcech? Nemusil vycházeti vstříc těmto zpěvákům, jestliže si přál, aby mu jeho věci nezkazili? Rovněž kvůli impresariovi bylo nutno brát ohled na předsudek parteru. Ony dvě arie Královny noci v Kouzelné flétně napsal pouze pro hlas své švagrové Hofferové.⁷⁷ Proto bylo by nutno znáti po každé pěvce, pro něž psal, kdybychom si chtěli učiniti správný úsudek o jeho dramatických dílech.

a pasážel Proto je jeho zpěv všude prostý, přirozený, plný síly, je ryzím výrazem citu a individuality příslušné postavy a její situace. Smysl textu je vždy vystižen tak správně a přesně, že člověk musí zvolati: „Vskutku, tato hudba mluví!“ Ale Mozart zdá se překonávatí sebe sama, když básní zpěv pro více hlasů, v tercetech, kvartetech, kvintetech, to jest ve vícehlasých skladbách; je znamenitý ve svých nepřekonatelných, opravdu jedinečných operních finalech. Jaké bohatství! Jaká rozmanitost v obrazech a variacích! Jak se tu jednotlivé hlasy navzájem obepínají! Jak krásně se spojují, aby utvořily kouzelný celek, aby přinesly novou harmonii! A přece vyslovuje každý z nich své vlastní cítění často zrovna opačně! Zde se pojí největší mnohotvárnost s nejpřísnější jednotou. Nalézáme zajisté krásné arie i u jiných mistrů, ale nikdo neodejme v polyfonních věcech Mozartovi palmu vítězství.

Ale kdo je má všechny líčiti, tyto nesčetné přednosti, tyto nevyčerpatelné krásy jeho umění? Kdo má popisovati pouhými slovy vše nové, originální, strhující, vznešené a plnozvučné v jeho hudbě? Poslouchejte nepředpojatými srdci a pocítíte to silněji, než se to dá říci. Proto nemine se jeho hudba nikdy svým účinkem, je-li jen přesně a ohnivě přednesena. Není ovšem snadné následovati vzlet jeho ducha; a poněvadž je u něho každá nota zasazena s matematickou přesností k dosažení harmonie, nepovstane nikdy tak ostrý nesouzvuk, jako když se odváží hrubé ruce neznalých šumařů na jeho posvátné dílo.

Nejslavnější hudební umělci poznali velikost jeho genia a podívovali se jeho dílům. Josef Haydn, tento miláček Gracii,

jenž při svém stáří stále ještě projevuje jinošské cítění, je zajisté především oprávněným a povoláním soudcem.

Jeho úsudek je nestranný, neboť je znám jako čestný muž a Mozartova sláva nemůže ho snad zastíniti. Již v roce 1785, kdy žil ještě Mozartův otec, řekl Josef Haydn, setkav se s ním ve Vídni: „Pravím vám před Bohem a jako čestný muž, že uznávám Vašeho syna za největšího skladatele, o jakém jsem kdy vůbec slyšel, má vkus a nejdůkladnější znalost skladatelského umění.“

V roce 1787 v prosinci napsal tento velký muž svému příteli v Praze, který si s ním již dlouhý čas dopisoval a žádal o zpěvohru z jeho skladeb pro Prahu, tento pozoruhodný dopis:

„Požadujete ode mne operu buffu; srdečně rád, přejete-li si míti něco z mých zpěvoher pouze pro sebe. Ale abyste je uvedli v Praze na divadle, v tom Vám tentokrát nemohu posloužiti, poněvadž všechny moje opery jsou příliš vázány na náš personál (esterházscký v Uhrách) a kromě toho by nikdy nevyvolaly svého účinku, s kterým jsem počítal na místní poměry. Někdo docela jiného by bylo, kdybych měl nedocenitelné štěstí a komponoval docela novou věc pro tamní divadlo. Ale i tu bych si troufal ještě příliš, poněvadž je těžko postaviti se vedle velikého Mozarta.

Neboť kdybych mohl vtisknouti každému příteli hudby, obzvláště pak mocným tohoto světa, nenapodobitelné práce Mozartovy tak hluboko do duše a s takovým hudebním porozuměním, s tak velikým vcítěním se,

jak já je chápu a vnímám, zavedily by národy o to, aby měly takový klenot ve svých zdech. Ať si Praha udrží tohoto drahého muže — ale ať ho též odmění; neboť stejně jsou dějiny velkých geniů smutné a dávají potomkům málo povzbuzení k dalším snahám; pročez bohužel padlo tolik nadějeplných duchů. Mrzí mne, že tento jedinečný Mozart není ještě angažován u nějakého císařského nebo královského dvora. Promiňte, přicházím-li z míry: mám toho muže příliš rád.

Jsem etc.

Josef Haydn.

P. S. Moji nejoddanější poklonu pražskému orchestru a tamním virtuosům.“*

Když takto soudí takový Haydn a mluví tak nadšeně — Haydn, jenž jediný ze všech hudebních umělců mohl by nám býti útěchou za jeho ztrátu, co může znamenati pokřik několika nízkých dušiček, které si chtějí získati ostruhy zmenšováním Mozartovy slávy?!

Saský kapelník H. Naumann⁷⁸ dosvědčil zrovna nedávno za svého pražského pobytu krásným způsobem svou velikou

* Za tuto cennou památku ušlechtilé duše vděčím dobrotivému sdělení pana Rótha, vrchního proviantního správce v Praze, jemuž je dopis psán. Projevují zaň tomuto ušlechtilému příteli Haydnovu a vybranému znalci hudebnímu veřejně svůj dík. Dopis je z nejkrásnějších květů, které byly položeny na hrob umělce, předčasně nám vyrvaného — a ozdobou této biografické skizzy. Neboť je neméně pochvalný pro ducha a srdce svého pisatele jako pro Mozarta. Proto jej zde otiskuji doslovně z originálu a doufám, že tím způsobím přechetným přátelům tohoto úctyhodného kmeta, obzvláště zde v Praze, vítaný dar.

úctu a obdiv k Mozartovu talentu a dílu v dojmavém oslovení jeho syna, když mu byl představen jeho přítelkyní D.^{79*} Kdo zná čestné, nenáročné smýšlení tohoto slavného mistra, nebude zajisté pochybovat o opravdovosti jeho názoru.

Zmínil jsem se již, jak velmi si ho cenil Gluck.

Početná třída dobrých hudebních umělců v Praze zaslouží si právem významné místo mezi soudci, kteří uznávají výši Mozartovu. Většina z nich hovoří o Mozartových dílech s úctou, která je chvalným důkazem jejich znalostí a nezaujatosti jejich srdce. — Někteří (ani zdaleka všichni) byli jmenováni v dřívější poznámce. Hodný D.⁸⁰ se svou chotí, která si může činiti nárok na úctu a obdiv jako umělkyně a jako vzdělaná paní, patřil mezi nejvzácnější přátele a obdivovatele Mozartovy. Kolik výborných umělců, na které jsou Čechy hrdé — kolik vzdělaných a vytříbených diletantů, kteří by platili v každé jiné zemi za virtuosy, musil bych jmenovati, kdybych chtěl uvést všechny přátele a ctitele jeho díla a talentu v Čechách!

Ale aby bylo možno poznati cele Mozarta jako hudebního umělce, je nutno pozorovati ho u jeho psacího stolu, když básnil svá nesmrtelná díla!

Mozart psal všechno s lehkostí a rychlostí, jež se snad mohla zdát na prvý pohled zběžností nebo chvatem; nikdy též nepřistoupil při psaní ke klavíru. Jeho imaginace mu vykouzila jasně a živě celé dílo, jakmile bylo započato. Veliká znalost skladby usnadňovala mu přehled po celé harmonii. Zřídka najdeme v konceptech jeho partitur opravovaná nebo škrtnaná

* Autor měl potěšení být očitým svědkem této krásné scény.

*Saengerin Bondarini als
Lerline*

*Saengerin Sapoviti als
Donna Anna*

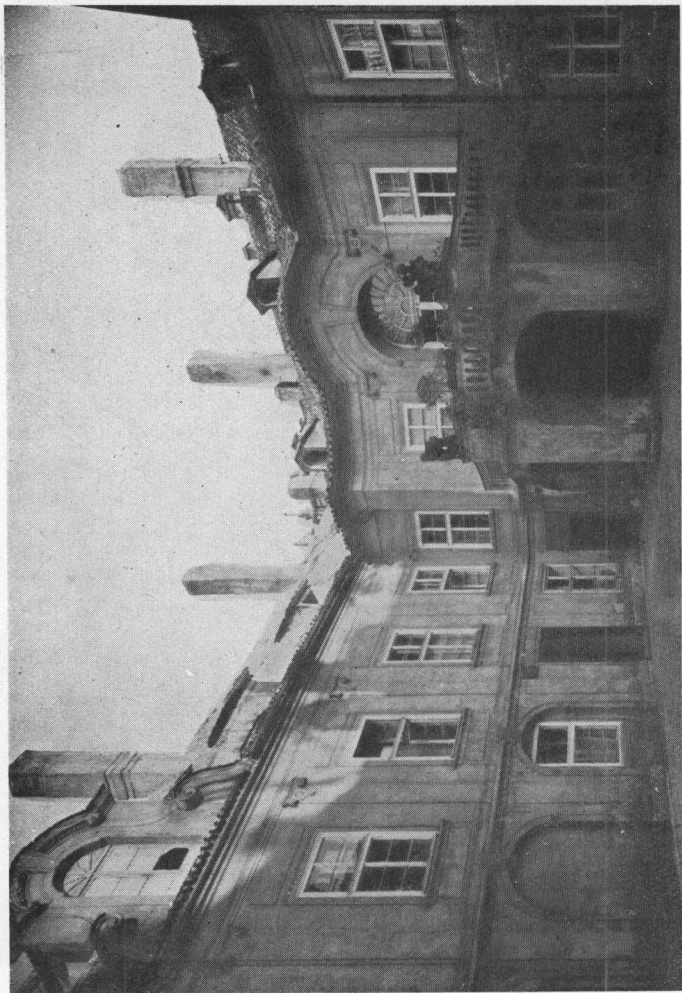

*Saenger L. Balso als
Leporello*

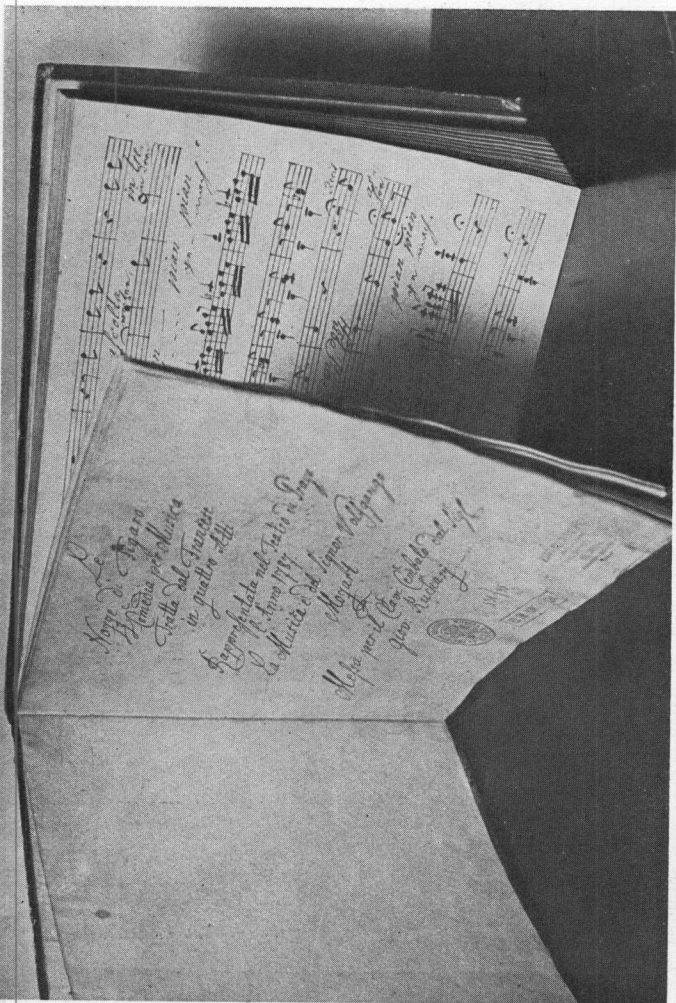

*Catarina Micelli als
Donna Elvira*

11. První představitelé hlavních úloh při premiéře Dona Juana

Skenováno pro studijní účely

13. Rukopis klavírního výtahu Figorovy svatby, pořízený Mozartovým přítelem Janem Kř. Kuchařem

14. Silueta W. A. Mozarta z doby jeho pobytu v Praze

místa. Z toho nenásleduje, že své práce jen črtal. V jeho hlavě bylo dílo vždy již hotovo, než usedl k psacímu stolu. Když dostal text ke zpěvohře, dlouho s ním chodil, cele se do něho vmýšlel a dával pracovat své fantasmii. U klavíru pak úplně myšlenky vypracoval; a pak teprve usedl a psal. Proto bylo mu psaní lehkou prací, při níž často žertoval a laškoval. Již shora jsem řekl, že i ve svých mužných letech vysedával u klavíru do půlnoci, to byly vlastní tvůrčí hodiny jeho nebeských zpěvů! V mlčícím tichu noci, kdy nic nepoutá smysly, rozhořívala se jeho představivá síla v nejživější činnost a rozvíjela veškerou bohatství tónů, které vložila příroda v jeho ducha. Zde byl Mozart jen cit a libozvuk — zde tryskaly zpod jeho prstů nejčarovnější harmonie! Kdo slyšel Mozarta v takových chvílích, ten a jen ten poznal hloubku, celý rozsah jeho hudebního genia. Svobodný a nezávislý v každém ohledu vzlétal tu jeho duch smělým letem do nejvyšších poloh umění. V takových hodinách básnivě nálady tvořil si Mozart nevyčerpatelnou zásobu; z ní pak vybíral a tvořil lehkou rukou svá nesmrtelná díla. Ostatně každý nahlédne, že bylo k tomu zapotřebí velikého myšlenkového bohatství. Bez něho by bylo všechno jeho umění neplodné. Jsou sice skladatelé, kteří vymáčkou ze sebe tvrdošjnou píli několik myšlenek: ale jak záhy vyschne jejich pramen! Pak se jen opakují; jejich pozdější díla jsou zpravidla jen vzorníkem starších.

Tuto lehkost, s jakou komponoval, projevoval Mozart, jak jsme viděli, již jako hoch; důkaz, že byla dílem geniovým. Ale jak často jí překvapoval ve svých posledních letech i ty, kdo dobře znali jeho nadání! Úvodní ouvertura k Donu Juanovi

je toho pamětihodným příkladem. Mozart napsal tuto operu v říjnu 1787 v Praze; byla již hotova, nastudována a měla se pozítří provozovat, jen ouvertura ještě chyběla

Úzkostná starost jeho přátel, které přibývalo každou hodinu, jako by ho bavila; čím byli rozpačitější, tím lehkomyslněji tvářil se Mozart. Konečně večer přede dnem prvního představení, když se do syta pobavil, odešel k půlnoci do svého pokoje, jal se psát a za několik hodin dokončil podivuhodné mistrovské dílo, kterého si znalci cení ještě více než ouvertury ke Kouzelné flétně. Rozpisovači byli jen stěží hotovi těsně před představením a operní orchestr, jehož umění Mozart již znal, provedl ji prima vista znamenitě.*

Hudba ke Kouzelné flétně byla hotova již v červenci 1791. Uprostřed srpna odjel Mozart do Prahy, napsal zde v osmnácti dnech Clemenzu di Tito, která přišla na divadlo 5. září. Uprostřed téhož měsíce odcestoval do Vídně a několik dní před představením Kouzelné flétny, ke kterému došlo 30. září, napsal k ní mistrovskou ouverturu a pochod kněží na začátku druhého aktu.

Takových příkladů mohl bych uvést více. Jeho neobyčejná paměť projevovala se již v mládí; zapamatované římské miserere je toho plným důkazem. Neoslabenou zachoval si ji až do svého konce.

Jelikož jeho skladby byly neuvěřitelně vyhledávány, nebyl si nikdy jist, že mu neukradnou nové dílo i během opisování. Psal proto u svých klavírních koncertů zpravidla jen jednu řádku pro jednu ruku a hrál ostatek z paměti. Tak prý hrál také jednou

* Tato událost je v Praze všeobecně známa.

z paměti klavírní koncert, který již dlouhý čas neměl v rukou, když zapomněl ve spěchu hlavní hlas doma.

Jeho sluch byl tak jemný, postihoval různost tónů tak jistě a správně, že upozoroval i v nejsilnějším orchestru nejmenší chybičku nebo pazvuk a dovedl označiti přesně hráče nebo nástroj, jenž se jí dopustil. Nic ho tak velice nerozčililo jako neklid, hřmot nebo hovor při hudbě. Tu se rozlítíl tento jemný, radostný muž velice a projevil svou nevoli velmi živě. Je známo, že jednou uprostřed hry vstal pohněván od klavíru a opustil nepozorné posluchače. To mu mnozí zazlívali; ale zajisté neprávem. Všechno, co přednášel, procítoval sám nejsilněji — celá jeho bytost byla pak cit a pozornost: jak jej tedy chladný nedostatek citu, nepozornost nebo dokonce rušivé tlachání mohlo udržet v náladě a míře! Jakožto nadšený umělec zapomněl pak na každý jiný zřetel.

Jak vznětlivá byla jeho citlivost, jak živý byl jeho smysl pro umění, možno posouditi z toho, že býval při provedení dobré hudby pohnut až k slzám: obzvláště když poslouchal něco od obou velkých Haydnů. Ale nejen hudba, též každý jiný jímavý zážitek zmocňoval se vši jeho citovosti a rozechvíval ho. Jeho představivá síla byla vždy čilá, stále se zaměstnávala hudbou; proto se zdál často roztržitý a bezmyšlenkovitý.

Tak veliký byl Mozart jakožto umělec! Znalce lidské povahy nijak neudiví, uzří-li, že tento člověk, tak vzácný jako umělec, nebyl velikým mužem též v ostatních životních okolnostech. Hudební umění bylo hlavním a nejmilejším zaměstnáním celého jeho života — okolo něj točilo se veškeré jeho myšlení a citová souhra; všechna tvořivost jeho sil, které zna-

menají umělcova genia, vycházela odtud a vztahovala se na ně. Jaký div, jestliže věnoval méně pozornosti ostatním věcem okolo sebe? Byl umělcem, byl jím cele a obdivuhodnou měrou; to stačil Kdo by si tedy troufal označiti krajní linie jeho duševních sil tak přesně, aby mohl tvrditi, že Mozart neměl jinak k ničemu vloh nebo schopností kromě k svému umění? Podstata uměleckého genia přičítá se ovšem převaze skrytých nebo estetických duševních sil, ale ví se rovněž, že umění, obzvláště hudba, žádá si bystrého přehledu, úsudku a názoru na poměrnost věcí; což můžeme u Mozarta předpokládati tím bezpečněji, poněvadž to nebyl žádný obyčejný mechanický virtuos na nějaký nástroj, nýbrž obsáhl celý širý svět hudebního umění se vzácnou silou a dovedností.

Jak krásný a záviděníhodný je ostatně okruh působnosti hudebního umělce! Svými lahodnými harmoniemi nadchne tisíce cituplných duší; tvoří pro ně nejčistší rozkoš; povznáší, rozněžňuje, utěšuje! I pak, když ho již není, žije přece jen ve svých znějících zpěvech — tisíce mu žehnají a obdivují ho.

Mozart projevoval již ve svém mládí velkou vlohu ke všem poznatkům, které považovali za nutno mu vštípati, ve všech činil rychlé pokroky; o aritmetice stala se již zmínka. I ve svých pozdějších letech miloval tuto nauku velice a byl skutečně neobyčejně znalým počtářem. Právě tak velké bylo jeho nadání k jazykovědě; uměl francouzsky, anglicky, italsky a německy. Latinské řeči naučil se až v pozdějších letech, a sice jen tolik, kolik bylo zapotřebí k porozumění církevním textům, které rovněž musil zhudebňovat. Ve všech ostatních řečech četl dobré spisovatele a rozuměl jim. Sám též skládal často verše;

ponejvíce však jen při žertovných příležitostech.* V ostatních oborech měl Mozart alespoň tolik historických znalostí, jak se sluší na vzdělaného muže.

Je litovati, že nepsal o svém umění! Je viděti z dopisu, který napsal paní z T., jedné ze svých žaček, o přednesu klavírní fantasie, kterou pro ni složil, že rozuměl dokonale nejen praxi, nýbrž i teorii svého umění.

V jednom sešitě berlínského hudebního časopisu tvrdilo se před několika lety o Mozartovi, že vlastně neměl žádného vyššího vzdělání. Je těžko se dohadovat, co mínil pisatel slovy vyšší vzdělání. Co žádáme na umělci? Má snad být i spisovatelem, žurnalistou a politikem? Mozart viděl svět, znal spisovatele vzdělaných národů, projevoval ve všem otevřeného, svobodomyšlného ducha: co mu tedy chybělo k vyšší kultuře? Nikdo rozumný nebude přece považovati za důkaz jeho nedostatku vyšší kultury to, že nikdy nebyl na školách a univerzitách!

Mravní charakter Mozartův byl dobrý a láskyhodný. Nepředpojatá dobrota srdce a vzácná citlivost vůči všem projevům dobrého smýšlení a přátelství byly jeho základními znaky. Vzdával se těmto láskyhodným hnutím cele a stal se proto vícekrátě obětí své dobromyslné důvěry. Často ubytoval a živil u sebe ve svém domě své nejhorší nepřátele a ničemy.

Často sice podařilo se mu jediným rychlým pohledem odhalit i nejskrytější vlastnosti lidí; ale celkem vzato byl příliš

* To bylo mimo jiné případy při smrti oblíbeného špačka, kterému pořídil ve své najaté zahradě opravdový náhrobek a opatřil jej nápisem. Zvířata a zvláště ptáky měl velice rád.

velký dobrák, než aby byl znalcem lidí. I způsob jeho výchovy, nestálý život na cestách, kde žil jen svému umění, znemožňoval, aby dosáhl opravdové znalosti lidských srdcí. Tomuto nedostatku nutno připsati mnohý nerozum jeho života.

Jinak měl Mozart hodně smyslu pro společenské radosti a přátelství. Mezi dobrými přáteli byl důvěrný jako dítě, plný veselé nálady: ta se pak vybíjela hodně šprýmovnými nápady. S potěšením vzpomínají si jeho pražští přátelé na krásné hodiny, které prožili v jeho společnosti; nemožou si jeho dobré, důvěřivé srdce ani dosti vynachválit; lidé zapomínali v jeho společnosti úplně, že mají před sebou Mozarta, obdivovaného umělce.

Nikdy neprojevoval žádného uměleckého pedantství, které je u mnohých učedníků Apollinových tak protivné. Hovořil o svém umění zřídka a málo a vždy s líbeznou skromností. Jeho úsudky ve věcech umění řídila velká úcta před opravdovými zásluhami a vážnými osobami. Bylo zajisté dojmavé, když mluvil o obou Haydnech nebo o jiných velkých mistrech: člověk by myslel, že neposlouchá velikána Mozarta, nýbrž jednoho z jejich nadšených žáků.

Nesmím zde opomenouti příhodu, která dokazuje právě tak dobře jeho přímou mysl a odpor vůči nelítostnému hanění jako jeho velkou úctu k Josefu Haydnovi. Ať je současně příkladem jeho dobrých nápadů.

V soukromé společnosti bylo kdysi dáváno nové dílo Josefa Haydna. Kromě Mozarta bylo přítomno více hudebních umělců, mezi jinými člověk, který ještě nikdy nikoho nepochválil mimo sama sebe. Stoupl si vedle Mozarta a haněl brzy to, brzy ono.

Trpělivě poslouchal ho Mozart chvíli; když mu to však již trvalo příliš dlouho a kritik zase zvolal při jednom místě se samolibostí: „To bych já neudělal“ — odpověděl Mozart: „Já rovněž ne; ale víte proč? Poněvadž my oba bychom to tak nesvedli!“ — Tímto vtípem učinil si o jednoho nesmiřitelného nepřítel více.

S takovou skromností spojovalo se u Mozarta přece jen důstojné vědomí vlastní umělecké ceny. Jak by také bylo možno, aby nevěděl, jak je velký? Ale nehnal se nikdy za potleskem množství; dojímalá ho již jako dítě pouze chvála znalců. Proto byli mu lhostejní všichni, kdož přicházeli jen ze zvědavosti ho očumovat. Často zacházelo toto chování snad až příliš daleko. Někdy nebylo možno přiměti ho ke hře ani v přítomnosti velikých pánů z nejvyšších kruhů; nebo nehrál nic než lehké věci, zpozoroval-li, že nejsou žádnými znalci nebo opravdovými milovníky. Ale Mozart byl nejochotnějším mužem na celém světě, když viděl, že někdo má smysl pro jeho umění; hrál celé hodiny nejbezvýznamnějšímu, často neznámému člověku. S povzbudivou pozorností poslechl si pokusy mladých umělců a probouzel v nich laskavým projevem pochvaly dřímající sebevědomí. Důkazy o tom poskytl často za svého pražského pobytu; a mnohý čtenář potvrdí mi z vlastní zkušenosti toto vyprávění.

Přetvářka a lichocení bylo jeho bezelstnému srdci stejně cizí; nesnášel žádného nátlaku na svého ducha. Svobodomyšlný a upřímný ve svých projevech a odpovědích urazil nezdědka ješitnou sebelásku a způsobil si takto mnoho nepřátel. Tak jako nacházelo jeho vysoké umění a jeho dílo přístup i k nejzavře-

nějším srdcím a vyvolávalo dojetí, tak zjednávalo mu přátele, kteří ho milovali z celé duše a horlivě pečovali o jeho blaho. Urazilo by jemnocit těchto ušlechtilých lidí, kdybych je zde uvedl jménem; jak by také bylo možno všechny je znát a jmenovat?

Poněvadž mi tedy zakazuje tento poznatek hovořit o velkomyslném přátelství pana B. ze S. a obchodníka B. ve Vídni, budiž mi aspoň dovoleno zmíniti se zde o neobyčejné dobrotě jednoho vídeňského měšťana vůči Mozartovi. Tento hodný muž, povoláním řezník, aniž Mozarta osobně znal, z pouhého nadšeného obdivu k jeho umění poskytl jeho nemocné choti (která musila podle předpisu lékaře bráti kvůli ochrnutí nohy lázně z uvařených vnitřností) možnost, aby konala tuto léčbu velmi pohodlně určitou dobu v jeho vlastním domě. Dával jí nejen potřebné vnitřnosti zdarma a uspořil tím Mozartovi výdaje několika set zlatých, nýbrž nežádal pranic ani za byt a stravu. Podobné příklady takového nadšení pro vysoké umění Mozartovo jsou velmi časté.

Ale Mozart měl i nepřátele, četné, nesmiřitelné nepřátele, kteří ho pronásledovali ještě i po jeho smrti. Jak by mu jich mohlo také chyběti, když byl tak velikým umělcem a tak přímým mužem?! A to jsou ony nečisté prameny, z kterých pocházelo tolik ošklivých povídaček o jeho lehkomyšlnosti, o jeho rozmařilosti. Mozart byl člověk a proto podléhal chybám jako všichni lidé. Tytéž vlastnosti a síly, které tvořily podstatu jeho velkého talentu, sváděly a pudily ho k mnohému chybnému kroku: probouzely sklony, které se ovšem nenajdou u všedních lidí. Jeho výchova a způsob života až do doby,

kdy se usadil ve Vídni, nebyly rovněž takové, aby mu zjednaly znalost lidí a světa. Představme si jinocha tak křehkého organismu — hudebního umělce jeho citlivosti, ponechaného ve městě, jako je Vídeň, sobě samému! Je třeba ještě něčeho, abychom se na jeho chyby dívali shovívavě? Ale musíme vůbec bráti s nedůvěrou tyto povídačky, poněvadž většinou jsou to zajisté čiré nepravdy a nic než hana žárlivé závisti. Poznamenali jsme to již při řeči o dluzích, které zanechal. Nikdo neshledá nepochopitelným, proč svět propůjčuje tak snadno víru těmto pověstem, když si uvědomí, že lidé spojují obyčejně s hudebním umělcem představu rozmařilce či zpustlíka. Ale četné příklady ctihodných umělců dokázaly, jak velice je nutno omeziti tento předsudek.

Ve svém manželství s Konstancí Weberovou⁸¹ žil Mozart radostně. Nalezl v ní dobrou, láskyplnou ženu, která se dovedla výborně přizpůsobit jeho povaze a získala tím jeho úplnou důvěru i moc nad ním, čehož používala jen k tomu, aby ho odvrátila od jeho sklonu k unáhlení. Miloval ji opravdově, svěřoval se jí se vším, i se svými malými hříšky — a oplácela mu něhou a věrnou péčí. Celá Vídeň byla svědkem jejího jednání a vdova po něm nikdy nevzpomene si bez pohnutí na dny jejich manželství.* Jeho nejmilejší zábavou byla hudba; když ho jeho choť chtěla při nějaké rodinné slavnosti obzvláště příjemně překvapiti, tu zařídila tajně provedení nějaké nové církevní skladby Michaela⁸² nebo Josefa Haydna.

* Tato ctihodná dáma vede si ve svém vdovském stavu velmi moudře a pečuje mateřsky o své dvě děti. Žije ve Vídni ze své pense a z malého příjmu z pozůstalosti po svém muži.

Hru na kulečník miloval vášnivě asi proto, že je spojena s tělesným pohybem; měl i doma svůj kulečník, na němž se denně bavil se svou paní. Krása letní přírody byla úchvatným požitkem jeho hluboce cítícímu srdci; opatřoval si jej, kdy jen mohl, a najímal si proto skoro každoročně zahrádku na předměstí, kde zpravidla trávil léto.

Jeho pracovitost v posledním roce života je úžasná.

Z úplného seznamu jeho skladeb od roku 1784 až do jeho smrti, do něhož si poznamenával vlastnoručně thema každé skladby a den dokončení, vidíme, co vše vykonal často v jediném měsíci* Pouze velikost a plodnost jeho genia umožňuje nám pochopiti takovou pracovní všestrannost. Tak napsal během posledních čtyř měsíců svého života, když již churavěl a ještě vykonal dvě cesty:

Klavírní kantátu Kdož cítíte Tvůrce nesmírného všehomíru,
Kouzelnou flétnu,
La clemenza di Tito,
Koncert na klarinet pro H. Stadlera,
Zednářskou kantátu pro celý sbor,
Requiem.

Hrozná námaha, která musila vyčerpati jeho síly!

Tak se stal Mozart zázrakem svého umění miláčkem své doby! Jeho krátký, ale skvělý umělecký život tvoří v dějinách hudebního umění novou epochu.

Velký, ohnivý duch, který žije v jeho dílech, a mocný proud citu strhují každé vnímavé srdce neodolatelnou silou.

* Autor měl jej při zpracování této biografie v originále před sebou.

Sladké kouzlo jeho harmonií uchvacuje ucho; hojnost myšlenek, novost v jejich provedení působí, že obliba jeho hudby je trvalá. Kdo našel zalíbení v Mozartovi, toho těžko uspokojí jiná hudba. A vši této dokonalosti dosáhl ve věku, který je pro obyčejné umělce sotva časovým obdobím prvního vzdělání! Když umíral, dosáhla již jeho sláva velikosti, v jakou smí doufati zřídka kdy i nejšťastnější umělec — a jak krátký byl jeho život! Neměl ještě ani celých pětatřicet let, když zemřel! Co by ještě jeho nevyčerpatelný duch světu stvořil? — Jeho genius byl vzácným přírodním zjevem; ale ještě vzácnější je vysoký stupeň síly a vkusu, který spojoval se svým gentem. Příroda dala mu mnoho; ale dovedl si sám dobýti ještě více!

Kdyby byl odešel do Anglie — zářila by jeho sláva vedle nesmrtelného jména Händlova. V Německu zápasil jeho duch často s nouzí; jeho rov neoznačuje ani praobyčejný nápis! —

Na jeho smrt bylo napsáno několik smutečních kantát; mezi nimi vyznačují se dvě, od pana Veselého⁸³ a Karla Cannabicha⁸⁴ mladšího z Mnichova.

Prostá a vznešená byla slavnost, kterou věnovali v roce 1794 jeho památce posluchači práv v Praze na své hudební akademii za přítomnosti Mozartovy vdovy; slavnost byla zvětšena básní, kterou napsal pan Meinerth.

NĚKOLIK ZPRÁV O JEHO DÍLECH

Není téměř žádného odvětví v hudebním umění, aby v něm Mozart nezkusil s rozhodným štěstím své síly. Dramatická hudba a skladby pro klavír dobyly mu nejvíce slávy. Díváme-li se na jeho díla, obzvláště divadelní, dle doby jejich vzniku, pozorujeme jasně vývoj jeho ducha, směřujícího k dokonalosti. V prvních dílech, na příklad v opeře *Idomeneo a Únos ze serailu*, částečně i ve *Figarovi*, tryská veškeren oheň mladistvé fantazie a hojnost kypících citů bez jakýchkoli hranic. Je v nich více vroucnosti než jasu — většina zpěvu a harmonie není tak sevřena jako v posledních dílech, ve kterých proudí tento citový příval vždy lahodněji a sevřeněji svým korytem; všechno stává se lehčím, prostším, ukázněnějším. Nikde není toto vyzrávání jeho vkusu zřejmější než v *Clemenze di Tito*. Z toho se dá usoudit, co bychom mohli ještě právem od Mozarta očekávat!

Ve Vídni nebyly jeho italské opery přijaty s tak velkým úspěchem jako v Praze a v Německu. Příčina toho netkví ani tak v obecnstvu — byloť okouzleno jeho německými operami — jako spíše ve vlivu Vlachů a v pojetí dvorního divadla. To je tím věrohodnější, že se *Clemenza di Tito* líbila při svém opětovaném provedení na benefičních koncertech vdovy

po Mozartovi tak neobyčejně, a líbí se stále ještě. Ale pro Itálii jsou to nedosažitelné výšiny — neboť tam, jak je známo, slevuje hudba velmi silně ze své dokonalosti a vládne nápadný nedostatek dovedných hudebníků na dechové nástroje. Dokonce i většina pěvců vyzná se nevalně v umění správné intonace, než aby mohla důstojně provésti Mozartovy zpěvy. Rovněž národnostní předsudek uzavírá jim přístup. Jsou to plody německé půdy.

Jeho Figaro byl sice dáván na několika divadlech, ale žalostně špatně a finale byla vypuštěna. Ve Florencii prohlásili první akt Dona Juana po devíti bezvýsledných zkouškách za neproveditelný*.

V Paříži dávají se teď jeho symfonie a zpěvní čísla na velkých koncertech. Několik kritiků uznalo sice duchaplně a znalecky jeho výbornou instrumentaci, tedy spíše mechanickou stránku jeho umění, ale to, co je výhradně věcí jeho genia, zpěvné partie, haněli, — tvrdili, že Mozart není v nich tak veliký jako v instrumentální části. Rozsah tohoto vyprávění mi nedovoluje, abych zde dokazoval neodůvodněnost jejich mínění nebo posuzoval Mozartova díla s této stránky. Tito kritikové ať zatím jen uváží, že právě tato stránka jeho díla byla vždy nejvíce obdivována svědomitými a povolánými soudci. Co by se tedy u jeho oper a ostatních skladeb pro zpěv tak velice líbilo, když ne zpěv? Lid ví pramálo o kráse instrumentační věty; právě tato část jeho díla bývá obyčejně provozována

* Tyto zprávy slyšel autor z úst slavného německého operního skladatele p. W., který dlouho pobýval v Itálii a zná tudíž dokonale stav tamní hudby, neboť psal opery pro některá jejich velká jeviště.

špatně, neboť vyžaduje velkou znalost hudebníků — a přece vyvolala většina jeho vokálních skladeb tolik účinu, tolik nadšení! To mohl způsobit jen prostý, krásný, rytmický zpěv. Proč zpívají všichni jeho melodie tak rádi? Proč tolik z nich stalo se lidovými popěvkami? Jak pravdivě, jak živě dovede Mozart vyjádřit smysl básnickova slova! Či nejmá jeho zpěv všude srdce posluchače? Jestliže to je nejvyšším účelem hudebního umění, kdo ho dosáhl dokonaleji než Mozart?

Mohli bychom uvést hojně příkladů, kdy Mozart jemným estetickým smyslem ještě zdůraznil a zkrášlil slova a myšlenky básníkův krásnými obraty své melodie. Jeho zpěv propůjčuje slovům velmi často pravou vroucnost; téměř vždy je v něm ještě více myšlenky a citu než ve slovech. Proto líbily se i nevalné verše, jen když je zhudebnil. Kouzelná flétna a *Così fan tutte* buďtež důkazem. Který skladatel může se Mozartovi rovnati v polyfonních skladbách, finalech a ve sborech?

„Ale Mozartova díla jsou tak těžká, tak choulostivá, plná umění a tak málo pro pouhý poslech.“

Stejně stěžují si často školáci na nejasnosti a těžkosti Horácovy. Je to k smíchu! Koho postihuje tato předhůzka? Psal snad Mozart jen pro žáky? Nebo to, co pro ně napsal, není snadné a srozumitelné? Nesnadnost v jeho dílech není úmyslná, je pouze důsledkem velikosti a původnosti jeho genia. To je Mozartovi společné se všemi velkými umělci. Populární nesměla být všechna jeho díla; kde bylo zapotřebí lidovosti, tam jí dosáhl dokonale. Nenalézá v jeho zpěvohrách dosti potravy pro svůj vkus zrovna tak znalec jako pouhý milovník? I nejvznešenější díla jeho ruky, v nichž se zjevuje v celé síle

svého kontrapunktického umění, obsahují tolik krásy, že se líbí i nezavěšeným duším, jen když jsou správně a vkusně přednesena. Ale v tom vězí jádro pudla — to je ponejvíce příčina takových stížností. Nadto vyžaduje si jeho hudba ryzího citu, nezkaženého ucha: kdo ho postrádá, pro toho Mozart nepsal.

Hana onoho druhu lidí, kterým se jeho hudba nelíbí, nerozhoduje nijak o její výbornosti; stejně jako nezmenší Rafaelovu slávu, když počestnému krejčovskému učedníkovi více padne do oka pestrá mazanice nějakého kýčáře než mistrovská díla Rafaelova. Či nebylo nikdy uší, kterým připadala drsná flétna boha lesů rozkošnější než nebeské tóny Apollinovy? Komu se Mozartova hudba nezdá dosti dobrou na poslech, ať hledá chybu jen ve vlastních uších. Co teprve by musily říci takové delikátní uši hudbě několika mladších skladatelů?!

S jeho dílem tropí nyní upravovatelé a obchodníci hudebninami opravdovou neplechu, při čemž je obecenstvo často klamáno a jméno velikého mistra ponejvíce tupeno. Věšejí ho za prvé jako doporučující vývěsní štít na tak mnohé řemeslné dílo, naprosto nedůstojné jeho ducha; a ještě častěji se stává, že neoprávnění zpracovatelé slátají z jeho velkých děl klavírní věci, které se pak prodávají jako původní díla a nutně jsou špatnější než jeho ostatní klavírní skladby.

Zrovna tak škodí jeho slávě, že se vydávají z nedostatku nových děl, pocházejících z jeho mistrovské ruky, starší skladby, částečně z jeho raného mládí, aniž by se tato okolnost obecenstvu řekla. Taková díla jsou ponejvíce zcela nepodobna jeho pozdějším a nemohou míti znak dokonalosti.

Nebylo by si tedy přáti v zájmu hudební veřejnosti spoleh-

livého a autentického vydání jeho nejkrásnějších děl z původních partitur, jež jsou majetkem vdovy?

Jeho dílo možno kvůli lepšímu přehledu zařadit do jednácti rozličných skupin. Do první započteme dramatická díla. Mozart napsal devět italských oper a tři německé:

ADOLFO,

La finta semplice, opera buffa pro císaře Josefa v roce	1768
Mitridate, opera seria pro Milán v roce	1770
Sulla <i>ascensio</i> , <i>il re pastore</i> , <i>Scipione</i>	1772
Giardiniera, opera buffa pro císaře Josefa	1774
Idomeneo, opera seria pro Mnichov v roce	1780
Figaro, opera buffa pro Vídeň v roce	1786
Don Giovanni, opera buffa pro Prahu	1787
Così fan tutte, opera buffa pro Vídeň	1790
La clemenza di Tito, opera seria pro Prahu	1791

Německé zpěvohry:

Únos ze serailu, pro Vídeň	1782
Divadelní ředitel, malá zpěvohra pro císaře Josefa pro Schönbrunn v roce	1786
Kouzelná flétna, pro Schikanederovo divadlo	1791

Idomeneo je z jeho největších a myšlenkově nejbohatších děl; styl je skrz naskrz patetický a dýše heroickou vznešeností. Poněvadž psal tuto operu pro velké pěvce a pro jeden z nejlepších orchestrů v Evropě, nic nespoutávalo jeho ducha a rozvinul se v ní nejbohatěji. Ale Idomenea nutno provést lépe než se stalo v létě před několika roky v Praze, kdy ho operní pod-

16. W. A. Mozart, dobová rytina

nikatel v pravém slova smyslu zprostitoval. Byla to šprýmovná myšlenka, provést jednu z největších oper bez zpěváků a bez orchestru. Neboť obojí scházelo a bylo nahrazováno jen náznakem. Rovněž se střežme posuzovati tuto operu, jako každou Mozartovu, jen dle průměrných klavírních výtahů!

Figara cení si hudební znalci nejvíce; je pravda, že Mozart při jeho vypracovávání studoval velmi pilně. Myšlenkovým bohatstvím vyrovná se Idomeneovi, originalitou neustupuje před žádnou jinou.

Don Juan je uznáván za největší mistrovské dílo jeho genia — nejvyšší umění snoubí se v něm s největším půvabem v milostné shodě.*

Così fan tutte neboli Škola milujících je nejpůvabnější a nejhravější jeho hudbou, plnou výrazné původnosti.

La clemenza di Tito bývá v estetickém ohledu považována za nejkrásnější umělecké dílo, za nejdokonalejší práci Mozartovu. S jemným smyslem pojal Mozart prostotu, tichou vznešenost Titova charakteru i celého děje a cele ji vnesl do své skladby. Každá její část i ztlumená instrumentace nese tento znak a pojí se v nejkrásnější jednotu celku. Poněvadž byla psána ke korunovační slavnosti a pro dva pěvce, kteří jen k tomu účelu byli povoláni z Itálie, musil nutně napsati pro tyto dvě role brilantní arie! Ale jaké jsou to arie! Jak vysoko tyčí se nad běžnou záplavou bravurních zpěvů!

Ostatní kusy prozrazují ve všem velikého ducha, z něhož

* Ještě dnes, kdy píšu tyto řádky, dávala ji zase při plném domě Guardasoniova⁸⁵ společnost, deset let po prvním provedení — již po desáté tuto zimu.

vytryskly. Poslední scéna neboli finale prvního aktu je zajisté nejdokonalejším dílem Mozartovým; výraz, charakter, cit zápolí zde o to, aby vyvolaly největší účinek. Zpěv, instrumentace, rozmanitost tónů, ozvěna vzdálených sborů způsobují při každém provedení dojetí a ilusi, jaká je u opery tak řídkým zjevem. Mezi všemi sbory, jež jsem slyšel, žádný není tak plynulý, tak vznešený a výrazný jako závěrečný sbor v druhém aktu; ze všech arií není žádná tak líbezná, tak plná sladké tesknoty, tak bohatá hudebními krásami jako dokonalé rondo v F s obligátním basem rohů *Non più di Fiori* v druhém aktu. Několik instrumentovaných recitativů je od Mozarta, ostatní všechny pocházejí — čehož je velmi litovati — z žakovské ruky.

Tato opera, kterou teď stále ještě poslouchá obecenstvo s nadšením, nelíbila se po prvé při korunovaci tak, jak si toho zasluhovala. Obecenstvo, které bylo opojeno tancem, plesy, radovánkami, mohlo ovšem v šumu korunovačních slavností naléztí málo zalíbení v prostých krásách Mozartova umění!

Mezi jeho německými zpěvohrami vyznamenává se citem a krásou zpěvu *Únos ze serailu*. Je na ní vidět, že byla básněna záhy po *Idomeneovi*.

Drobná zpěvohra *Divadelní ředitel*⁸⁶ je pouhý příležitostný kus pro císařský dvůr v Schönbrunnu. Co mám říci o Kouzelné flétně? Kdo ji v Německu nezná? Je divadlo, kde by ji nedávali? Je to národní kus. Přijetí, jehož se jí všude, všude dostalo, od dvorního divadla až po kočovné jeviště malého městečka, je dosud bez obdoby. Ve Vídni byla provedena v pouhém prvním roce, co se objevila, více než stokrát.

V Praze dávala se napřed dvě léta německy, pak italsky.

konečně česky a v této řeči hraje se stále ještě o nedělich v novoměstském divadle.*

Mozart zanechal též jednu nedokončenou italskou operu.

Druhá skupina jeho děl zahrnuje klavírní skladby. Mezi nimi září nejvíce klavírní koncerty, jejichž veliké, nedostižné krásy značně zmnožily jeho slávu. A přece prý psal je nerad.

Jeho sonáty všeho druhu s doprovodem i bez jsou v rukách kdekoho. Z nich jsou nejoriginálnější psána tria. Slavný kvintet pro klavír s doprovodem hoboje, klarinetu, lesního rohu a fagotu považují znalci za mistrovské dílo v oboru instrumentace; napsal je 30. března 1784. Jeho četné variace vyznačují se bohatostí, rozmanitostí a novostí nad všechna podobná díla. Poslední, které složil, jsou na píseň Žena je nejnádhernější věc. Komponováno 15. března 1791. Tato skupina jeho děl je počtem nejhojnější.

Třetí skupina obsahuje symfonie; nejkrásnější z nich, psal je v letech 1786 až 1788, jsou následující tři: v Es dur, g moll, C dur s fugou na konci. Všechny mohly by býti postaveny po bok nejkrásnějším Haydnovým; rozvinul v nich své umění komposice v nejvyšším stupni. Jeho operní ouvertury jsou známy a obdivovány dostatečně.

Ke čtvrté skupině patří příležitostné kantáty s vícehlasým doprovodem. V jeho seznamu jsou poznamenány tři.

Do páté skupiny možno započísti jednotlivé scény a arie, které napsal pro hudební akademie nebo pro vynikající zpěváky.

* Trvalá obliba Mozartova díla v Praze je tím více hodna zaznamenání, že zde již několik let zřejmě začíná hudební vkus klesati vinou špatných výtvorů, které nám sem posílá Vídeň.

Tento seznam obsahuje jich dvaadvacet pro nejrůznější hlasy.

Šestá skupina: německé písně s pouhým klavírním doprovodem. V seznamu je jich uvedeno dvacet, mezi nimi tak známá Večerní nálada, Fialka a Chloi mají tolik prostoty, výraznosti a citovosti, krátce jsou tak krásné, že možno říci, že Mozart by si byl pouze jimi získal nesmrtelnou slávu. Zde mohou jeho pomluvači znamenitě vidět, zda nebyl veliký, když komponoval pro lidský hlas! Zda nedovedl oživit slova i bez šumění nástrojů!

Sedmá skupina: koncerty pro rozličné nástroje psal nejdříve.

V seznamu jsou poznamenány jen následující: 1. Andante v houslovém koncertu; 2. koncert na lesní roh; 3. na sklennou harmoniku; 4. pro klarinet.

Osmá skupina: smyčcové kvartety a kvintety. Z kvartetů je nejkrásnějších šest, které věnoval Josefu Haydnovi. Později, v roce 1789 v červenci, napsal tři koncertní kvartety pro zesnulého krále pruského; kromě nich je ještě ojedinělý kvartet v D, psaný v roce 1786, a jediná fuga.

Původní kvintety jsou v seznamu uvedeny pouze čtyři: v C, g moll, D dur a Es. Napsal též několikeru noční hudbu à quatre s doprovodem dvou lesních rohů, které lze právem považovati za houslové koncerty — všechny tyto věci jsou plny myšlenek a krásy. Koncertní divertimento pro tři hlasy, housle, brač a violoncello je obzvláště krásné a plné vysokého umění.

Dva duety pro housle a brač jsou dostatečně známy a oblíbeny.

Devátá skupina: partity pro dechové nástroje k tabulové

a noční hudbě. Zde v Praze je jich známo více; jejich krásy jsou okouzující a strhují i naprosto necitlivá srdce. Z jeho rukou existuje též noční hudba pro třináct dechových nástrojů.

Desátá skupina: taneční kousky. Mozart napsal řadu partit, menuetů a německých tanců pro císařský redutní sál ve Vídni. Jak velice byly žádány tyto věci z jeho ruky, vidíme ze seznamu, kde o každém karnevalu je poznamenána celá spousta menuetů, německých tanců, valčíků a řadových tanců.

Jedenáctá skupina: církevní hudba byla nejmilejším oborem Mozartovým. Ale jí mohl se nejméně věnovati. Mše, které po něm zůstaly, napsal při různých příležitostech a pozváních. Všechny, jež jsme slyšeli zde v Praze, nesou znak jeho genia. V seznamu není poznamenána ani jediná mše — důkaz, že všechny, které máme, je klásti do rané doby jeho života. Jediné graduale na text Ave verum corpus složil až v červenci 1791. Zde v Praze dávají se na několika kůrech chrámových některá jeho moteta, vznešené to a slavnostní skladby.

V tomto oboru umění byl by Mozart projevil celou svou sílu, kdyby byl vskutku nastoupil místo u svatého Štěpána; těšil se také na ně velmi. Jak neobyčejně byl jeho genius povolán k vysokému stylu vážného církevního zpěvu, dokazuje jeho poslední práce, zádušní mše, která předstihuje zajisté vše, co bylo dosud v tomto oboru vykonáno.

Vedle těchto skupin zanechal ve svém díle deset kánonů pro zpěv bez doprovodu; a sice osm čtyřhlasých a dva trojhlasé, a to komické i vážné. Jsou nejen mistrovskými kousky tohoto umění, nýbrž i velmi zábavné.

Nakonec dodáme ještě příhodu, která říká více než jakákoli

chvalořeč. Starý italský impresario operní společnosti v Německu, který asi pocituje ve své pokladně, že po Mozartovi se nelíbí žádné jiné opery a nejméně již ty, které napsali Vlaši, volá vždy s povzdechem, kdykoli přijde ve své operní registratuře na nějakou Mozartovu operu: „Ten je mým neštěstím!“

PRAMENY,

jichž použil autor k tomuto vyprávění,
jsou tyto:

1. Jeho vlastní zkušenost a styk s Mozartovou rodinou a přáteli.

2. Svědectví mnoha věrohodných osob, které poznaly Mozarta v rozličných obdobích jeho života.

3. Znalost všech pomocných pramenů, písemností a dopisů, zprostředkovaná vdovou po něm, kteréžto vyslovují zde svůj dík za její přátelskou ochotu.

4. Pokud se týče mladších let jeho života, sloužil mi za pomůcku Schlichtegrollův nekrolog.

Autor usiloval o největší pravdivost a vynechal raději všeliké zajímavosti, když se mu jejich pravdivost zdála nějak pochybnou.

POZNÁMKY

- ¹ Otec Mozartův, Johann Georg Leopold Mozart (1719–87), houslista, učitel houslové hry a skladatel, autor jedné z nejstarších škol hry na housle, která se těšila velkému úspěchu a byla po dlouhou dobu jednou z nejužívanějších německých houslových škol. Skladatelská tvorba Leopolda Mozarta musela ovšem ustoupit do pozadí před dílem jeho geniálního syna.
- ² Matka Mozartova, Anna Maria Pertl (též s ženskou koncovkou Pertlin), se provdala za Leopolda Mozarta 21. listopadu 1747. Provázela své děti na uměleckých zájezdech a zemřela 3. července 1778 v Paříži.
- ³ Starší sestra Mozartova Maria Anna (v rodině zvaná Nannerl), žila v letech 1751–1829; rovněž neobyčejně hudebně nadaná, stala se záhy výbornou pianistkou a účinkovala se svým bratrem na uměleckých cestách. Mezi oběma dětmi Leopolda Mozarta byl velmi srdečný vztah.
- ⁴ Adolf Heinrich Friedrich von Schlichtegroll (1764–1822), profesor a vévodský bibliotekář v Gothě, autor velkého životopisného díla o 34 svazcích „Nekrolog der Deutschen“.
- ⁵ František I. (císařem 1745–65) z rodu lotrinského, choť a spoluvladař císařovny Marie Terezie. Jevil značný zájem o umění a vědy a poznal krátce před smrtí mladičkého Mozarta koncertujícího u císařského dvora.
- ⁶ Georg Christoph Wagenseil (1715–77), hudební pedagog a císařský dvorní skladatel ve Vídni.

- ⁷ Marie Antoinetta, dcera císařovny Marie Terezie, choť francouzského krále Ludvíka XVI., zemřela na popravišti za revoluce v Paříži r. 1793.
- ⁸ Marie Terezie, císařovna, vládla v letech 1740–80.
- ⁹ Johann Andreas Schachtner, od r. 1754 dvorní trubač v Solnohradě, zemřel r. 1795. Od něho pochází mnoho vzpomínek na Mozartova dětská léta. (H. Abert, W. A. Mozart, I. díl, str. 26.)
- ¹⁰ Sonáta C dur pro housle a klavír (Köch. 6), komp. r. 1763 a věnovaná madame Victoire de France, druhé dceři krále francouzského.
- ¹¹ Sonáta B dur pro housle a klavír (Köch. 8) z 21. listopadu 1763, věnovaná zároveň se sonátou G dur (Köch. 9) z téhož roku hraběnce de Tessé.
- ¹² Georg Friedrich Händel (1685–1759), slavný skladatel německý z 1. polovice XVIII. století, jeden z vrcholných zjevů své doby, působil v Itálii, kde napsal mnoho dnes již neprovozovaných oper; později se usídlil v Londýně, kde vznikla jeho nesmrtelná stále živá díla: varhanní a instrumentální koncerty a četná oratoria, z nichž především „Mesiáš“ docílil naráz světového úspěchu.
- ¹³ Johann Sebastian Bach (1685–1750), proslulý německý skladatel doby barokní, jeden z největších mistrů všech dob. Jeho obrovské hudební dílo tvoří nepřehledné množství světských i duchovních vokálních a instrumentálních skladeb, převážně polyfonních, které pro svou závažnost dodnes tvoří základ všeho, co po Bachovi následovalo.
- ¹⁴ Šest houslových sonát (Köch. 10–15) z r. 1764. Psány v Londýně a věnovány anglické královně Charlottě. Němeček udává mylně klavírní sonáty.
- ¹⁵ Mozart i jeho sestra ochuravěli na neštovice v Olomouci, kam se uchýlila rodina Mozartova z Vídně z obavy před epidemií. (Nettl, Mozart in Böhmen, str. 23.)

- ¹⁶ Šest sonát pro klavír a housle (Köch. 26–31) vzniklo r. 1765 v Haagu. Mozart je věnoval princezně Karolině z Nassau-Weilburgu. Němeček udává mylně klavírní sonáty.
- ¹⁷ Carl Philipp Emanuel Bach (1714–88), druhý syn J. S. Bacha, zvaný „berlínský“ nebo též „hamburský“ Bach, skladatel a autor proslulého díla „Versuch über die wahre Art das Klavier zu spielen“. Byl velmi plodným skladatelem hlavně klavírní hudby a měl značný vliv na tvorbu pozdějších skladatelů, kteří mnoho přejímali z jeho slohu.
- ¹⁸ Johann Adolf Hasse (1699–1783), významný operní skladatel a královský kapelník v Drážďanech. Napsal vedle skladeb z jiných oborů asi 80 oper, které mají dnes již jen historický význam. Svého času měl Hasse velký význam v německém hudebním životě jakožto předchůdce Gluckův v operní tvorbě.
- ¹⁹ Císař Josef II., syn Marie Terezie, vládl v letech 1780–90. Byl přívrženec osvícenských názorů XVIII. století a při zavádění pronikavých reforem nalezl vždy dosti času, aby se zajímal o umění, především o hudbu. Mozarta měl rád a radil mu, aby napsal německou lidovou zpěvohru, kterou byl Únos ze serailu. Nemohl však celou svou sympatii projevit Mozartovi tak, jak snad sám by byl chtěl. Celý vídeňský dvůr byl ve vleku italské opery a odpůrci Mozartovi v čele s Antoniem Salierim se snažili ze všech sil, aby u císaře udrželi sympatie pro italskou operu proti Mozartovým snahám o vytvoření operní hudby německé.
- ²⁰ La finta semplice (Köch. 51), komická opera o třech dějstvích. Text napsal Marco Coltellini, komp. v dubnu až červenci 1768 ve Vídni. První provedení 1. května 1769 v arcibiskupském paláci v Solnohradě.
- ²¹ Pietro Metastasio (1698–1782), nejproslulejší a nejplodnější libretista XVIII. století, na jehož texty psali četní skladatelé

opery a oratoria. Byl módním básníkem své doby, a jeho význam zanikl brzy po jeho smrti.

²² Kníže Václav Antonín z Kounic-Rietberku (1711–94), významný rakouský státník, vyslanec a ministr zahraničí za vlády Marie Terezie. Obratnou diplomacií uchránil Rakousko před nápirem Bedřicha II., pruského krále, především sblížením s Francií a zúčastnil se též uvnitř říše pronikavých reforem. V české dramatické literatuře docílila hra Emanuela Bozděcha „Zkouška státníkova“, jejíž hlavní osobou je Kounic, značného úspěchu.

²³ Giambattista Martini, všeobecně zvaný „Padre Martini“ (1706–84), významný italský skladatel, theoretik a pedagog. Ve své době patřil k největším italským hudebním autoritám ve věcech hudebně theoretických.

²⁴ Josef Mysliveček (1737–81), český skladatel v emigraci, pražský rodák, byl znám v Itálii pod jménem Venatorini nebo Il divino Boemo. Byl žákem Habermanna a Seegerta, věnoval se především operní tvorbě, napsal asi 30 oper za jeho života slavných, brzy po jeho smrti zapomenutých. Zanechal též skladby z jiných oborů hudební tvorby (symfonie, houslové koncerty a sonáty, klavírní skladby a j.), jež si do dnes zachovaly svou životnost.

²⁵ Markýz de Ligneville, Duca da Conca, ředitel hudby ve Florencii, dal hrát Mozartovi nejtěžší fugy a zpracovat nejspletitější themata. Mozart vše překonal s neobyčejnou lehkostí „jako když se jí kus chleba“. (H. Abert, W. A. Mozart, díl I, str. 185).

²⁶ Němeček jmenuje mylně Martini. Záměna se týká skladatele jménem Martin y Soler (1754–1806), Španěla, autora opery „Cosa rara“, kdysi velmi populární. Nebyl tedy Martin ruským skladatelem, nýbrž byl od r. 1788 ředitelem opery v Petrohradě a ruským státním radou.

²⁷ Thomas Linley, syn anglického skladatele, žák Nardiniho,

- vynikající houslista. (H. Abert, W. A. Mozart, díl I, str. 187.)
- ²⁸ Pietro Nardini (1722–93), žák Tartiniho, houslista a dvorní kapelník ve Florencii. Autor houslových sonát, koncertů a komorních děl.
- ²⁹ Maddalena Morelli, známá pod jménem Corilla, básnířka a improvisátorka, korunována jako básnířka na Kapitolu r. 1776.
- ³⁰ Miserere (devítihlasé) od Gregoria Allegriho (1584–1652), pěvce papežské kapely.
- ³¹ Mitridate, Ré di Ponto (Köch. 87), opera o 3 dějstvích. Text napsal Vittorio Amadeo Cigna-Santi podle tragédie Raciny. Dokončeno v Miláně v prosinci 1770, premiéra 26. prosince 1770 za řízení skladatele.
- ³² Lucio Silla (Köch. 135, Němeček píše Sulla), hudební drama o třech dějstvích. Text napsal Giovanni de Gamera. Dokončeno v prosinci 1772. Premiéra byla v Miláně 26. prosince 1772.
- ³³ Ascanio in Alba (Köch. 111), divadelní serenata ve 2 dějstvích, text napsal Abbate Giuseppe Parini. Dokončeno v září 1771 v Miláně, po první tamtéž 17. října 1771. Když toto dílo slyšel Hasse, řekl prý: „Ten mladík nás všechny přivede v zapomenutí“.
- ³⁴ Il sogno di Scipione (Köch. 126), dramatická serenata na text Pietra Metastasia, dokončená v Solnohradě v březnu 1772. Po první k slavnostem při nastolení nového arcibiskupa Hieronyma Colloreda počátkem května 1772.
- ³⁵ La finta giardiniera (Köch. 196), komická opera o 3 dějstvích. Text napsal Raniero da Calzabigi. Dokončeno v r. 1774 v Solnohradě a Mnichově. Po první v Mnichově 13. ledna 1775. O ohromném úspěchu píše Mozart své matce: „Opera tak dobře dopadla, že své mamince nedovedu ani popsat ten rámus.“

- ³⁶ Il Ré pastore (Köch. 208), dramatická slavnostní hra o 2 dějstvích na text Pietra Metastasia. Dokončeno v Solnohradě r. 1775 a hráno po prvé tamtéž 23. dubna 1775.
- ³⁷ Viz poznámku č. 2.
- ³⁸ Idomeneo, Ré di Creta (Köch. 366), opera o 3 dějstvích. Text napsal dvorní kaplan Abbate Giambattista Varesco podle francouzského námětu. Komponováno r. 1781 v Solnohradě a Mnichově. Premiéra byla 29. ledna 1781 v Mnichově.
- ³⁹ Christoph Willibald Gluck (1714–87), velký reformátor operní hudby a jeden z největších operních skladatelů 18. století. Němeček mylně udává, že Gluck byl rodilý Čech. Jeho rodištěm je Erasbach v Horní Falci. Své mládí prožil v Čechách, protože jeho otec zde působil jako lesník u některých šlechticů.
- ⁴⁰ Josef Haydn (1732–1809), nejstarší ze slavného trojhvězdi vídeňských klasiků, skladatel četných děl orchestrálních, instrumentálních, komorních a vokálních (oratoria). Zdokonalil sonátovou formu a přispěl značně k vývoji hudby instrumentální a symfonické.
- ⁴¹ Únos ze serailu (Die Entführung aus dem Serail, Köch. 384), komická zpěvohra o 3 dějstvích na německý text Christopha Friedricha Bretznera, komponována r. 1781–82, premiéra 16. července ve Vídni. Byla to první Mozartova opera provedená v českém jazyce 16. března 1806 za ředitelství Guardasoniho ve Stavovském divadle v Praze. (Jaroslav Kamper, První české představení Unosu ze serailu, Hudební revue, roč. IV, č. 7, červenec 1910, str. 349–352.)
- ⁴² František Xaver Dušek (1731–99), pianista, skladatel a pedagog, přítel Mozartův a majitel Bertramky, kde Mozart bydlel v době slavné pražské premiéry Dona Juana r. 1787 a v době premiéry korunovační opery Titus r. 1791.
- ⁴³ Jan Kř. Kuchař (1751–1829), varhaník v chrámu u sv. Jindřicha a na Strahově, skladatel a kapelník pražské opery

- v letech 1791–1800. Upravil klavírní výtahy Mozartových oper *Don Juan*, *Così fan tutte* a *Figarovy svatby* a napsal též recitativy ke *Kouzelné flétně*.
- ⁴⁴ Václav Praupner (1744–1807), houslista, varhaník a skladatel. Byl ředitelem kůru u Křižovníků a později v Dómě svatovítském v Praze. Psal hlavně církevní hudbu.
- ⁴⁵ Jan Antonín Koželuh (1738–1814), skladatel a ředitel kůru nejprve u Křižovníků a od r. 1784 v Dómě svatovítském v Praze. Plodný skladatel oper, oratorií a hlavně církevní hudby.
- ⁴⁶ Němeček míní patrně Františka Hložka (psaného též někdy Loschek), varhaníka a kapelníka Nosticova divadla (1746 až 1810).
- ⁴⁷ Vincenc Mašek (1755–1831), skladatel, kapelník a ředitel kůru. Psal mnoho světských skladeb instrumentálních a vokálních a církevní, dodnes prováděná díla.
- ⁴⁸ Míňen zde patrně Friedrich Aemilius Kunzen (též Kuntzen), německý skladatel (1761–1817), působivší též v Praze.
- ⁴⁹ Šest smyčcových kvartetů věnovaných Josefu Haydnovi nese označení op. X. a jsou to: G dur (Köch. 387), 2. d moll (Köch. 421), 3. B dur, zv. Lovecký (Köch. 458), 4. Es dur (Köch. 428), 5. A dur (Köch. 464) a 6. C dur (Köch. 465).
- ⁵⁰ Pierre Augustin Caron de Beaumarchais (1732–99), francouzský spisovatel a dramatik doby předrevoluční, jeden z průkopníků nové doby; proslavil se zejména dvěma hrami: *Figarova svatba* a *Lazebník sevillský*, plnými duchaplné společenské kritiky.
- ⁵¹ *Le Nozze di Figaro* (Köch. 492, *Figarova svatba*), komická opera o 4 dějstvích. Text podle Beaumarchaisovy veselohry *Le mariage de Figaro* napsal Lorenzo da Ponte. Dokončeno ve Vídni 29. dubna 1786. Prvé provedení 1. května 1786 ve Vídni (Burgtheater).
- ⁵² Pasquale Bondini (zemřel 1789), divadelní podnikatel

v době Mozartova pobytu v Praze, kde vedl operu Nosticova divadla. S velkým úspěchem provedl zde Figarovu svatbu po prvé 14. prosince 1786.

⁵³ Viz poznámku č. 43.

⁵⁴ Partie je starší název partity, vícevěté instrumentální skladby, pozdější suity.

⁵⁵ „Non più andrai farfallone“ je arie č. 9 z Figarovy svatby, kterou zpívá představitel Figara. Mozart cituje tuto melodii v poslední scéně Dona Juana.

⁵⁶ Josef Strobach (1731–94), člen českého hudebnického rodu, z něhož vyšlo několik hudebníků. Byl ředitelem kůru u sv. Mikuláše v Praze a kapelníkem pražské opery. Dirigoval pražskou premiéru Figarovy svatby.

⁵⁷ Hrabě Jan Josef Thun, vlivný příznivec hudby v Praze, hostitel Mozartův za jeho prvního pobytu v Praze. (H. Abert, W. A. Mozart, díl II, str. 410.)

⁵⁸ Němeček uvádí příjezd Mozartův do Prahy mylně v únoru. Mozart přijel do Prahy 11. ledna 1787.

⁵⁹ Symfonie D dur (Köch. 504), zvaná „Pražská“ nebo též „bez menuetu“, byla dokončena ve Vídni 6. prosince 1786 a v Praze hrána po prvé 19. ledna 1787.

⁶⁰ Don Giovanni (Köch. 527), též Don Juan (Il dissoluto punito), opera o 2 dějstvích na text Lorenza da Ponte. Dokončena 28. října v Praze. Po prvé provedena v Nosticově divadle 29. října 1787.

⁶¹ Così fan tutte (Köch. 588), opera o 2 dějstvích na text Lorenza da Ponte. Bývá též hrána pod názvy: Ženská věrnost neb Takové jsou všechny neb Jedna jako druhá. Dokončena byla v lednu 1790 ve Vídni. Premiéra ve Vídni (Burgtheater) 26. ledna 1790.

⁶² Gerhard baron van Swieten, příznivec Mozartův, diplomat, nar. r. 1734 v Leydenu v Holandsku. (H. Abert, W. A. Mozart, díl II, str. 86.)

- ⁶³ Kouzelná flétna (Die Zauberflöte, Köch. 620), opera o 2 dějstvích. Text napsal Emanuel Schikaneder. Dokončena v červenci 1791 ve Vídni. Premiéra ve Vídni (Theater an der Wien) 30. září 1791.
- ⁶⁴ Titus (La clemenza di Tito, Köch. 621), opera o 2 dějstvích. Text napsal Caterino Mazzola podle Pietra Metastasia. Dokončeno 5. září 1791, psáno v Praze a ve Vídni. Premiéra 6. září 1791 v Nosticově divadle v Praze jako slavnostní opera ke korunovací císaře Leopolda II. na krále českého.
- ⁶⁵ Requiem, pro smíšený sbor a orchestr (Köch. 626). Psáno r. 1791 ve Vídni, dokončeno podle skladatelových náčrtů Mozartovým žákem Franzem Xaverem Süssmayerem (1766 až 1803). V této formě bylo hráno po prvé 14. prosince 1793 v kostele cisterciáckého kláštera ve Vídeňském Novém Městě.
- ⁶⁶ Emanuel Schikaneder (1748–1812), dramatický spisovatel a divadelní ředitel. Autor libreta ke Kouzelné flétně.
- ⁶⁷ Malá zednářská kantáta (Köch. 623), pro 2 tenory a bas s průvodem několika nástrojů na text Emanuela Schikanedera. Dokončeno ve Vídni 15. listopadu 1791. Je to poslední dílo zapsané v jeho vlastním seznamu. Byla určena k zasvěcení jedné ze zednářských lóží ve Vídni. Byla po prvé provedena v kruhu přátel za jeho osobního řízení, dva dny před jeho posledním onemocněním.
- ⁶⁸ František Antonín Rössler-Rosetti (1746–92), kapelník a skladatel, autor v Praze r. 1792 provedeného Requiem na paměť Mozartovu.
- ⁶⁹ Císař Leopold II., syn Marie Terezie a bratr Josefa II., vládl v letech 1790–92. Byl v září 1791 v Praze korunován na krále českého.
- ⁷⁰ Latinský citát ze starořímského básníka Horatia; v českém překladě znamená: „Co ty? Nemáš žádných chyb?“
- ⁷¹ Wolfgang Amadeus Mozart ml. (1791–1844), nejmladší

syn Mozartův, věnoval se hudbě jako klavírista a skladatel, žil v Karlových Varech, kde je též pohřben.

⁷² Bedřich Vilém II., pruský král, vládl v letech 1786–97.

⁷³ Johann Friedrich Reichardt (1752–1814), kapelník a skladatel, autor četných jevištních děl, hlavně her se zpěvy. Byl též významným hudebním spisovatelem.

⁷⁴ Die Schwestern von Prag, oblíbená hra se zpěvy od Václava Müllera (1767–1835), která se udržovala dlouho na repertoaru na přelomu století 18. a 19.

⁷⁵ „Wastl“, oblíbená fraška se zpěvy z téže doby.

⁷⁶ Ponechatí každému, co se mu hodí.

⁷⁷ Josefina Hofferová, nejstarší sestra Konstance Mozartovy, rozená Weberová, choť houslisty Františka Hoffera. Byla v době provedení Kouzelné flétny zpěvačkou v Schikanederově divadle ve Vídni. Mozart pro ni napsal vložku do Paisiellovy opery Lazebník sevillský (Köch. 580).

⁷⁸ Johann Gottlieb Naumann (1741–1801), kapelník a skladatel v Drážďanech. Byl přítelem Josefiny Duškové, pro niž psal různé písně a arie.

⁷⁹ Josefina Dušková, rozená Hambacherová (1754–1824), byla začkou a pak chotí Františka X. Duška. Tato vynikající koncertní pěvkyně měla se svým manželem v pražském hudebním životě významné postavení. Manželé Duškovi, majitelé usedlosti Bertramka na Smíchově, poskytli Mozartovi, s nímž žili v upřímném přátelství, za jeho dvojího pobytu v Praze v r. 1787 a 1791 pohostinství. Mozart napsal pro Duškovou r. 1777 v Solnohradě arii „Ah, lo previdi“ (Köch. 272) a v Praze 3. listopadu 1787 arii „Bella mia fiamma“ (Köch. 528).

⁸⁰ Viz poznámky č. 42 a 79.

⁸¹ Konstace Weberová, dcera Fridolína Webera z Mannheimu, provdala se za Mozarta 4. srpna 1782. Sňatek se konal ve vídeňském svatoštěpánském chrámě.

- ⁸² Johann Michael Haydn (1737–1806), bratr Josefa Haydna, kapelník, varhaník a skladatel zvláště církevní hudby.
- ⁸³ Jan Veselý (1762–1814), houslista a skladatel, zejména komorní hudby. Účinkoval jako koncertní mistr v různých německých městech.
- ⁸⁴ Karl Cannabich (1764–1806), syn Kristiana Cannabicha, kapelníka a skladatele mannheimské školy, byl houslista a nástupce svého otce jako dvorní ředitel hudby v Mannheimu.
- ⁸⁵ Domenico Guardasoni (zemřel 1806), operní pěvec, režisér a později divadelní ředitel v Praze. Byl nástupcem Bondiniho. Viz poznámku č. 52.
- ⁸⁶ Divadelní ředitel (Der Schauspieldirektor, Köch. 486). Komédie s hudbou o jednom dějství. Text pravděpodobně napsal Stephanie ml. Psáno r. 1786 a po prvé provedeno v Schönbrunně 7. února 1786.

SEZNAM VYOBRAZENÍ

1. Leopold Mozart, otec Wolfganga Amadea.
2. W. A. Mozart, kresba křídou A. de Saint-Aubina.
3. Leopold Peuckert, pohled na Prahu ze strahovské zahrady.
4. Strahovský klášter, rytina z Mozartovy doby.
5. Bertramka.
6. Josefa Dušková.
7. Mozartův pokoj na Bertramce.
8. Palác barona Bretfelda v Nerudově ulici na Malé Straně.
9. Stavovské divadlo v Mozartově době.
10. První český překlad Dona Juana od J. N. Štěpánka z roku 1825.
11. První představitelé hlavních úloh při premiéře Dona Juana.
12. Palác hraběte Pachtu v Praze na Malé Straně.
13. Rukopis klavírního výtahu Figarovy svatby, pořízený Mozartovým přítelem Janem Kř. Kuchařem.
14. Silueta W. A. Mozarta z doby jeho pobytu v Praze.
15. Rukopis arie *Bella mia fiamma, addio*.
16. W. A. Mozart, dobová rytina.

Originály obr. č. 3. a 4. jsou v majetku Památníku národního písemnictví na Strahově. Fotografie č. 8. a 12. pořídil J. Sudek.

FRANTIŠEK X. NĚMEČEK
ŽIVOT C. K. KAPELNÍKA W. A. MOZARTA

Z německého originálu přeložil Miloš Jirko.
*Předmluvu napsal Ivan Jirko. Poznámkami opatřil Ludvík Boháček.
Obálku navrhl Zdeněk Adámek. Graficky upravil František Holman.*

Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p.
v roce 1956, jako svou 1377. publikaci v redakci hudebnin, Praha.
Odpovědná redaktorka Pravdomila Etlíková.

Z nové sazby písmem Egmont vytiskl Orbis 1, n. p. v Praze 12
Papír 70 x 100 — AA 4,84 — VA 4,96 — 38.875/55/SV-2 — D-04363
Náklad 5400 výtisků 09/21 Vydání 4. (I. SNKLHU)

Cena brož. výtisku 7,50 Kčs*